

Commotie in Kampen

*De rechtzinnigheid en naaktloperij van Georgius Goyckerus,
predikant te Wilsum (1611-1623)*

door **Christiaan Ravensbergen**

Toen Georgius Goyckerus in 1602 in Franeker ging studeren zag zijn toekomst er veelbelovend uit. Hij was de zoon van een Kamper dominee, zijn studie werd betaald door de stad Kampen en hem was een goede betrekking in kerk of onderwijs in het vooruitzicht gesteld. Georgius had al wel het nodige meegemaakt. In 1595 was zijn vader gestorven en sindsdien moest zijn moeder met vijf jonge kinderen van 200 gulden per jaar zien rond te komen. Zijn moeder, Marrigje van Heurne (Van Hoorn), kreeg deze alimentatie op grond van een afspraak die haar zieke man, Jodocus Goyckerus, vlak voor zijn dood met het stadsbestuur had gemaakt. Jodocus Goyckerus had ooit een beroep uit Leiden afgeslagen en uit dankbaarheid daarvoor – en voor alle diensten die hij Kampen had bewezen – was de stad aan de IJssel bereid om na zijn dood weduwe en kinderen te verzorgen. Na zijn overlijden ontving Marrigje van Heurne het zogenaamde annus gratiae (het genadejaar, een jaar traktement) en kon zij jaarlijks rekenen op de helft van het traktement van haar man uit de opbrengst van de geestelijke goederen. De zonen van Jodocus Goyckerus mochten te zijner tijd gaan studeren op kosten van de stad, als zij daarvoor geschikt waren.¹

De familie Goyckerus bestond uit zes personen: de moeder, vier jongens en een meisje. Over twee kinderen, Wolter en Elsken, is weinig bekend.² Van de andere kinderen, Georgius, Daniël en Meinardus, zullen wij hieronder meer horen, met name omdat de stad Kampen met één van hen, Georgius, het nodige te stellen heeft gekregen. De magistraat had gehoopt dat Georgius in de voetstappen van zijn geliefde en gewaardeerde vader zou treden. Hij was als het ware voorbestemd om predikant van Kampen te worden, maar zover is het nooit gekomen.³ Het optreden van Georgius Goyckerus heeft in Kampen nogal wat commotie veroorzaakt. In de eerste plaats door zijn schismatiek optreden in de strijd tussen de remonstranten en de contraremonstranten. En daarnaast veroorzaakte hij de nodige publieke opschudding door ontucht te plegen en naakt door de stad te lopen. Dit

laatste leidde uiteindelijk tot zijn verbanning. Deze twee gebeurtenissen staan in dit artikel centraal.

Alumnus van Kampen

Georgius Goyckerus was nog jong toen zijn vader stierf.⁴ Over zijn eerste levensjaren is zo goed als niets bekend, maar we weten wel dat hij de Latijnse school in Kampen bezocht heeft. Daar heeft hij Grieks en Latijn geleerd en werd hij voorbereid op een studie aan de universiteit. De stad Kampen financierde zijn opleiding, ook met het idee dat de stad later in kerk of onderwijs van zijn diensten gebruik zou kunnen maken.⁵ Op de Latijnse school, ook wel St. Nicolaas- of Bovenschool geheten, was met name Engelbertus Episcopus voor Georgius belangrijk. Deze Egbert Bisschop was geen rector of conrector aan de Latijnse school, maar slechts praeceptor (schoolmeester).⁶ Toch noemt Georgius juist hem als zijn leermeester en niet 'rector' Johannes Crellius of conrector Henricus Strombergius.⁷

In 1602 ging Georgius theologie studeren, eerst in Franeker en daarna in Burgsteinfurt.⁸ Veel grote steden in de Republiek hadden in deze tijd enkele studenten die op algemene kosten mochten gaan studeren. Vaak waren dit begaafde kinderen uit het weeshuis, zoals de hieronder genoemde Johannes Petri en Johannes Engberti Hardenbergius uit Kampen. Van deze alumni werd wel verwacht dat de stad na hun studie van 'hun dienst der kercken, ofte der scholen,' gebruik zou kunnen maken.⁹ De stad betaalde allerlei kosten van deze studenten uit de inkomsten van de geestelijke goederen, de bezittingen die voor de Reformatie aan de kerk toebehoorden en daarna beheerd werden door de overheid. In 1604 studeerde Georgius nog in Franeker en betaalde de stad Kampen bijvoorbeeld een kleermaker voor het maken en verstellen van kleren. Georgius ontving in dat jaar ook geld voor hemden, kragen en broeken.¹⁰ In het najaar van 1604 reisde hij naar Burgsteinfurt.¹¹ Hier schreef hij zich in 1605 onder Conradus Vorstius in aan het Gymnasium Illustre Arnoldinum.¹² Vanuit Burgsteinfurt stuurde Goyckerus een brief naar de Kamper stadsbestuurders waarin hij hen hartelijk dankt voor alles wat zij voor zijn vader, moeder en hemzelf gedaan hebben. En hij roemt de grote vrijgevigheid van de stad als het ging om zijn dierbare moeder en zijn lieve broers en zuster.¹³

Studenten aan het Statencollege

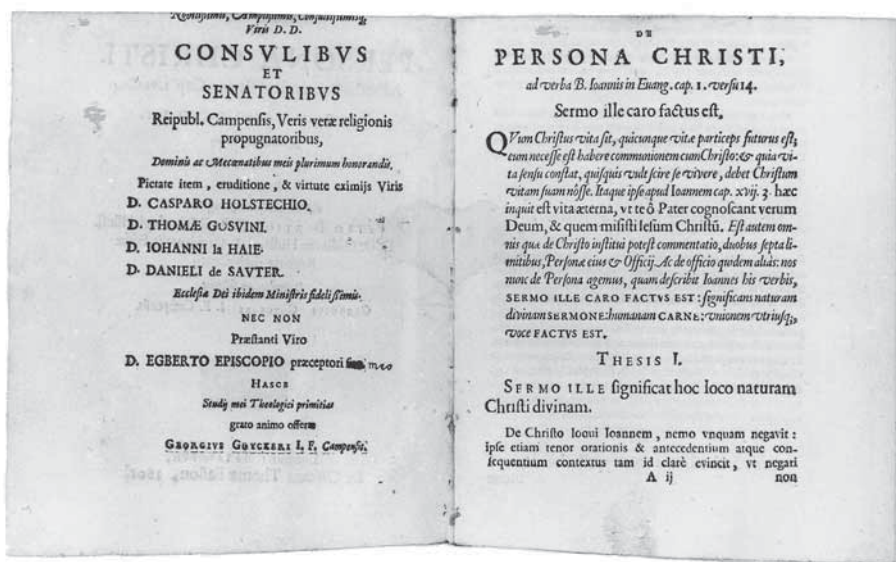
In 1606 ging Georgius in Leiden studeren en kwam daar in het Statencollege terecht. Aan het Statencollege of Collegium Theologicum verbleven

Hollandse studenten met een beurs, maar blijkbaar was hier ook ruimte voor mensen van buiten dit gewest. Toen Goyckerus in Leiden aankwam stond het Statencollege onder leiding van Johannes Kuchlinius.¹⁴ Vanaf 1606 was Petrus Bertius regent van het Collegium Theologicum en als zodanig ontving deze regelmatig geld uit Kampen.¹⁵

In 1605 had de Leidse hoogleraar Lucas Trelcatius¹⁶ aan Kampen gevraagd of het niet mogelijk was enkele studenten naar het Statencollege te sturen. De magistraat van Kampen reageerde hier positief op en dacht aan Johannes Engberti Hardenbergius¹⁷ en Johannes Petri¹⁸, twee wezen uit Kampen die op dat moment in Franeker studeerden. Hen werden de 'leges' (regels) van het Statencollege voorgelezen en na hun belofte om zich daaraan te houden vertrokken zij naar Leiden.¹⁹ Johannes Engberti Hardenbergius verliet het Statencollege al na een jaar en werd conrector van de Latijnse school in Kampen. Georgius Goyckerus mocht toen de plaats van Engberti Hardenbergius innemen.²⁰ Hij studeerde nu samen met Johannes Petri.²¹ De stad Kampen betaalde ondertussen allerlei kosten: onder andere de reiskosten naar Leiden, nieuwe schoenen en 'twee ellen bruggesbombazijn om daervan twee mumben in sijn olde wambuys te laten maecken.' Ook betaalde de stad vaak de kosten van boeken die Georgius in Leiden kocht.²² Ook al studeerde Georgius Goyckerus in Leiden en woonde hij in het Statencollege, de Kamper student heeft zich niet aan de universiteit ingeschreven.

Een belangrijk onderdeel van het universitaire onderwijs vormde het disputeren. Het was de taak van de regent om de disputeren aan het Statencollege te leiden. Deze formuleerde qualitate qua de stellingen waarover de studenten de discussie moesten aangaan. Petrus Bertius was het dus die enkele theses over de persoon van Christus aan Georgius Goyckerus heeft toebedeeld. Goyckerus had de vrijheid om zijn stellingen op te dragen aan wie hij maar wilde en deed dit aan de leden van de magistraat van Kampen (zijn mecenasen) en aan de vier predikanten van die stad, Caspar Holstech, Thomas Goswinius, Johannes van der Heyden en Daniël Souterius.²³ Tenslotte droeg hij de eerste vruchten van zijn studie met dankbaarheid op aan de al eerder genoemde Engelbertus Episcopus.²⁴ Voor het drukken van de theses en als dank voor de eer die de stad daarmee bewezen werd, ontving Goyckerus 27 gulden en 11 stuivers.²⁵

In 1608 vroeg Petrus Bertius aan de Kamper magistraat wat de bedoelingen van de stad met Georgius waren.²⁶ Voor Kampen was dit wel duidelijk. Zij wilde dat Georgius in het voetspoor van zijn vader zou treden. Na de afronding van zijn studie wilde men hem 'tot den dienst des godtlicken Woordes'

Titelblad van het boekje uit 1608 "... de persona Christi..." van Goyckerus dat hij opdroeg aan zijn leermeester Engelbertus Episcopus van de Latijnse School te Kampen. (Collectie Bibliotheek Universiteit van Amsterdam).

in Kampen gebruiken.²⁷ Om te weten te komen hoe ver Georgius met zijn studie gevorderd was, informeerde Kampen zo nu en dan in Leiden. Georgius liet dan wel eens na om daar snel op te reageren.²⁸ In 1609 preekte Goyckerus twee keer in Kampen en dit gaf aanleiding tot tevredenheid. Na het houden van deze preken keerde de jonge alumnus na een lange vakantie toch terug naar Leiden, met de excuses van het Kamper stadsbestuur aan Bertius vanwege het lange wegblijven van de student. Deze schriftelijke excuses gingen vergezeld van een 'gedroechden Isselhaem'.²⁹ Lang zou Georgius echter niet meer in Leiden blijven. In 1609/10 haalde de stadsbode de 'kiste, clederen ende anders' van Goyckerus uit Leiden op en keerde de alumnus terug naar Kampen.³⁰ Waar hij precies ging wonen is onbekend.³¹ Acht jaar later, op 22 december 1619, woonde hij net als zijn moeder, en zijn eerder genoemde broer Wolter en zuster Elsken op de Burgwal.³² De stad Kampen had de studie van Georgius Goyckerus gefinancierd en mocht nu een beroep op hem doen. In 1610 werd echter niet Goyckerus als predikant van Kampen aangesteld, maar Everhardus Voskuyl, predikant uit Vreeland.³³ Georgius moest genoegen nemen met het nabijgelegen Wilsom. In 1611 voer hij samen met Thomas Goswinus en een ouderling van

Kampen per schip naar Wilsum om daar in het ambt bevestigd te worden.³⁴ Na hun studie vonden de drie genoemde alumni van de stad alledrie een betrekking in of in de buurt van Kampen. Johannes Engberti Hardenbergius werd conrector van de Latijnse school in Kampen, Johannes Petri werd predikant van IJsselmuiden, en Georgius Goyckerus mocht als predikant de gemeente van Wilsum gaan dienen.

Remonstranten en contraremonstranten

Tijdens het Twaalfjarig Bestand raakte ook Overijssel betrokken bij de kerkelijke en politieke twisten van deze tijd. Deze strijd was begonnen aan de Leidse universiteit als een verschil van mening tussen twee hoogleraren over de predestinatie en groeide in de loop van de jaren uit tot een kerkelijke en politieke strijd waardoor de jonge Republiek op de rand van een burgeroorlog werd gebracht. De aanhangers van Arminius noemden zich in deze strijd remonstranten en stonden een vrijere manier van omgaan met de belijdenisgeschriften voor. De andere partij, de 'orthodoxe' contraremonstranten, wilde niets weten van een dergelijke manier van omgang met de belijdenisgeschriften. Daarnaast vonden zij dat de overheid slechts beperkte zeggenschap in kerkelijke zaken had. De remonstranten hadden daarentegen weer minder moeite met de kerkelijke bemoeienis van de zijde van de overheid.

De stad en de gereformeerde kerk van Kampen ontwikkelden zich in deze tijd tot het centrum van remonstrantisme in Overijssel. Al in 1607 vroeg de synode aan de Overijsselse classes om te onderzoeken of er predikanten waren die 'eenich verschil offte misverstant in den Catechismo ende Nederlansche Confessie der Gereformeerde religie' hadden.³⁵ Op dit moment leken de geschillen nog een Hollandse zaak.³⁶ Twee jaar later kwam hetzelfde punt nog een keer op de agenda van de synode. De synode constateerde dat de zuiverheid van de leer in Overijssel niet was aangetast. Niemand van de aanwezigen had namelijk bezwaren tegen de Heidelberger catechismus of de Nederlandse geloofsbelijdenis.³⁷ Op deze synode werd echter wel een gravamen van de classis Kampen ingebracht waaruit blijkt dat toch remonstrantse ideeën binnen Overijssel leefden (een gravamen was, in het toenmalige spraakgebruik, een punt dat een kerkelijke vergadering inbracht bij een meerdere vergadering). De Kamper classis vroeg namelijk of het 'middelmatige' of 'wesentlicke' was om doopvragen te stellen. In de classis Kampen bestond blijkbaar de wens om deze vragen aan de opvoeders achterwege te laten. Het antwoord van de synode was nee.³⁸

In Leiden had Georgius Goyckerus kennisgenomen van de strijd tussen de remonstranten en de contraremonstranten. Als student had hij aan Kampen geschreven dat hij in alle rust aan het Statencollege kon studeren, ook al was de regent van dit Statencollege, Petrus Bertius, nauw betrokken bij de kerkelijke twisten.³⁹ Bertius was één van de leidende figuren binnen de remonstrantse factie. Toch heeft Georgius Goyckerus zich niet in die richting ontwikkeld. Goyckerus had op de synode van 1612 geen bezwaren tegen de Heidelberger Catechismus of de Nederlandse Geloofsbelijdenis en liet zich na die tijd steeds meer kennen als contraremonstrantsgezind. Binnen de stad Kampen werd die gezindheid niet door iedereen gewaardeerd.

Onrust in Kampen

Op 17 februari 1615 sprak de magistraat van Kampen over ‘eenige differenten, ende geschillen’ die ontstaan waren tussen de predikanten aangaande de predestinatie. Al eerder waren deze meningsverschillen op het raadhuis besproken en toen was het tot een verzoening tussen de verschillende partijen gekomen. De magistraat beschouwde de kwestie als bijgelegd, maar dat bleek nu toch niet het geval te zijn aangezien de ‘differenten’ binnen de gereformeerde kerk, tussen predikanten en lidmaten, alleen maar waren toegenomen. Ook binnen de kerkenraad werd heftig over deze kwesties gediscuteerd en dit alles veroorzaakte volgens de magistraat niets anders dan onrust (‘irreparable inconveniënten’) op kerkelijk en politiek terrein. Daarom zag de overheid zich genoodzaakt om maatregelen te nemen. Volgens eigen zeggen had zij hiertoe van God het recht gekregen en volgde zij hiermee het voorbeeld van andere steden die ook met de Reformatie waren meegegaan.

De predikanten werd verboden om zich nog langer in het openbaar vanaf de preekstoel uit te spreken over de ‘eeuwiger praedestinatie, ende verkiezinge Goedes, mit den ancleven van dien’ of hierover onder het gewone volk te spreken. Dit leidde aldus de magistraat alleen maar tot onbegrip (‘ongerijmde misduydingen’) en extremiteiten. En het bezorgde de gereformeerde kerk een slechte naam bij alle mensen die niets van de gereformeerde religie wilden weten (‘onse wederparthije’). De predikanten moesten van de magistraat gematigd, stichtelijk, eenvoudig en naar Gods Woord preken. Hierdoor zou alle ‘tweedracht, partijschap, affsonderinge ende scheuringe’ in kerk en politiek vermeden worden.

Ondertussen was het de predikanten wel toegestaan om onderling over de controversiële punten te spreken. Mocht er dan verschil van mening

bestaan, dan dienden de predikanten die verschillen voor zich te houden en elkaar daarin te tolereren. Mocht een predikant zich niet aan dit besluit houden, dan zou hij worden afgezet. Hiernaast werd van alle ouderlingen, diakenen en lidmaten van de gereformeerde kerk verwacht dat zij zich zouden onthouden van de ‘hooge dispuuten die haere verstande verre passeren ende te boven gaen.’ Met al deze maatregelen poogde de magistraat de commotie en tweespalt (‘seditie ende oneenicheyt’) in de stad te beteugelen.⁴⁰

Commotie in Kampen

Deze bovenstaande resolutie werd op 17 februari 1615 aan de Kamper predikanten en enkele lidmaten voorgelezen. Hiermee liep het Kamper stadsbestuur vooruit op de latere resoluties van de Staten van Overijssel en andere stadsbesturen. De magistraat achtte zich als ‘soveraine heeren van desen republijcke, ende oversulcx oock nae den Woorde Goedes voesterheeren van de christelicke kercke,’ gerechtigd om zulke besluiten te nemen. Als regering van de stad Kampen had de magistraat enkel zeggenschap over de Kamper predikanten en niet over de Wilsumer predikant Georgius Goyckerus (‘ghien ordinaris dienaer van de kercke alhier wesende’). Deze woonde echter wel in Kampen en was ook lid van de gereformeerde kerk aldaar. Hij blijkt nu een belangrijke factor te zijn geweest bij de onrust in de stad en daarom hield de magistraat zich met name met hem bezig. Uit de stukken blijkt dat Goyckerus in conflict was geraakt met de predikanten van Kampen. Hij had iets op schrift gesteld en dat laten ondertekenen. Wat dit precies is geweest, is onbekend. Wel weten we dat de predikanten hiermee publiekelijk in diskrediet waren gebracht.

De magistraat liet Goyckerus nu weten dat als hij iets had aan te merken op de ‘handel, wandel offte leere’ van een predikant, dat hij dit niet in de openbaarheid moest brengen, maar dat hij naar die predikant toe moest gaan en met hem moest spreken, met een ‘nedrich, leersaem, ende vreedsamich gemoet, als het den dienaren godtlicken Woordes betaemet.’ Wat hij nu gedaan had – iets op schrift stellen en dit door mensen laten ondertekenen – leidde volgens de magistraat alleen maar tot ‘schisme ende scheuringen’. De magistraat waarschuwde Goyckerus nadrukkelijk om geen aanleiding tot twist en onenigheid in de christelijke gemeente van Kampen te geven. Met de Kamper predikanten diende bij broederlijk en vriendelijk om te gaan. De magistraat besloot de aanklacht tegen Goyckerus met de opmerking dat het hem als burger van Kampen wel zou passen om wat meer respect en eerbied voor zijn overheid te hebben. Met

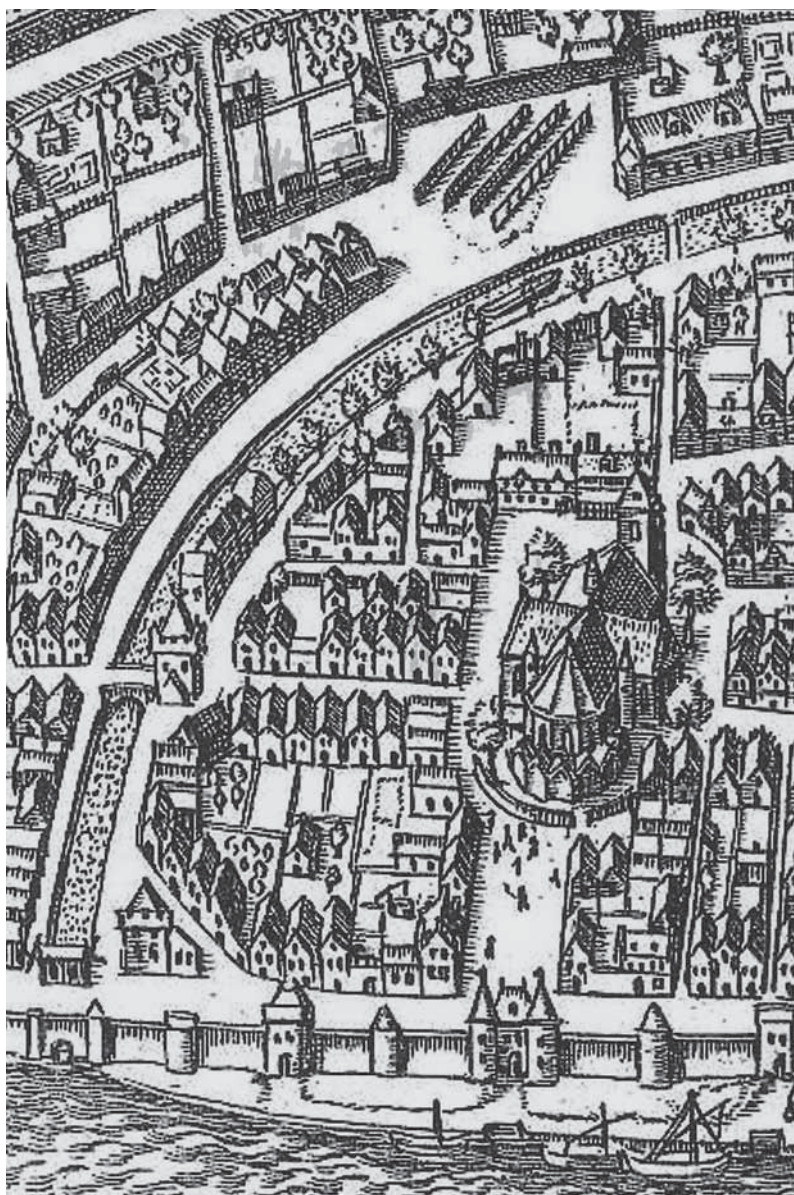
enige dreiging en teleurstelling verwees het stadsbestuur daarbij naar alle weldaden die Georgius en zijn familie dankzij de stad Kampen genoten hadden en nog steeds genoten.⁴¹

Georgius Goyckerus had dus iets aan te merken op een Kamper predikant. Waarschijnlijk betrof het hier Everhardus Voskuyl. Deze was in het jaar dat Goyckerus predikant van Wilsum werd, beroepen door Kampen en behoorde nu samen met Thomas Goswinius tot de remonstrantsgezinde factie in de stad. Als contraremonstrantsgezinde predikant hield Goyckerus zich actief bezig met de kerkelijke situatie in Kampen. Met het schrijven en laten ondertekenen van het genoemde geschrift heeft hij de remonstrantsgezinde predikanten in diskrediet gebracht en poogde hij de positie van de contraremonstranten in de stad te versterken. Hier stond hij niet alleen in. Ook de Kamper predikant Daniël Souterius en enkele vooraanstaande leden van de gereformeerde kerk stonden voor de contraremonstrantse zaak.⁴² De remonstrantse predikant en geschiedschrijver Johannes Uytenbogaert noemt in dit verband bijvoorbeeld de namen van Lubbert van Hardenberg, Marten Albertsz. en Geurt Pietersz. Met de resolutie van 17 februari 1615 heeft de Kamper magistraat geprobeerd het openbare spreken over de controversiële punten te verbieden en de rust te herstellen. Dit streven is jammerlijk mislukt. Van beide zijden werd het verbod niet gerespecteerd.

Tumult in de Bovenkerk

Op 14 juni 1615 sloeg de vlam weer in de pan. Op die dag preekte de contraremonstrantse Daniël Souterius in de Bovenkerk over het opnieuw geboren worden uit Johannes 3. De contraremonstrantse predikant en geschiedschrijver Wilhelmus Baudartius⁴³ was bij deze dienst aanwezig en in zijn *Memoryen* beschrijft hij als ooggetuige de loop van de gebeurtenissen. Na de dienst verzamelden zich volgens hem zo'n 15 of 16 remonstranten bij de preekstoel en zij scholden Daniël Souterius uit voor ketter en valse leraar. Souterius wilde zich verdedigen, maar men bleef hem dingen toeroepen en men dreigde hem te slaan. De contraremonstrantse edelman Arend Sloet sloeg iemand op het hoofd en wilde zijn degen trekken. Op aandringen van zijn moeder en Baudartius heeft Sloet dit niet gedaan. Uiteindelijk werd iedereen scheldend en roepend de kerk uitgewerkt. Volgens Baudartius had er gemakkelijk bloed kunnen vloeien. Omdat de remonstrantse 'oproermakers' na de preek in de kerk gekomen waren, was hier volgens Baudartius sprake van voorbedachte rade.

Na deze gebeurtenissen zijn enkele contraremonstranten naar het raadhuis

Detail van kaart van P. Wtenwaal uit 1598, omgeving van de Boven- of St. Nicolaaskerk. Linksonder van de kerk was de wedeme, de pastorie, waar Goyckerus met zijn ouders in zijn jeugd woonde; linksboven de kerk, dwarsgebouwd, de Latijnse School (later was hier de Munt gevestigd). (Collectie Frans Walkate Archief).

gegaan om daar over het gebeuren te spreken. De magistraat, die voornamelijk uit remonstrantsgezinde raadsleden bestond, beloofde maatregelen te nemen aangezien zij toch niet blij was met de onrust die in de stad was ontstaan. Daarom werden de voornaamste remonstrantse aanstichters van de oploop opgepakt en in de Hagenpoort opgesloten. Toen het stadsbestuur de volgende morgen over deze zaak vergaderde verscheen Everhardus Voskuyl met zo'n 150 burgers voor het raadhuis. Samen met twee anderen verkreeg hij audiëntie bij de magistraat. Onder dreiging van nog meer onlusten, aldus Baudartius, liet het stadsbestuur de drie gevangenen toen vrij. Ondertussen werd wel de contraremonstrantse diaken Lubbert van Hardenberg vastgezet. Deze zou tijdens de oploop in de kerk de woorden 'slaeter op, slaeter op' geroepen hebben.⁴⁴ Pas de volgende dag werd hij vrijgelaten.⁴⁵

De synode van Overijssel

Terwijl in Kampen de kerkelijke onrust een voorlopig hoogtepunt had bereikt, vergaderde de synode van Overijssel in Zwolle. Op deze vergadering kwam ook de commotie in Kampen ter sprake. De synode besloot dat zij zich over de kwestie zou buigen. Maar al snel werd duidelijk dat het niet mogelijk was om voldoende informatie over de Kamper kwestie in te winnen. De synode stelde toen voor om enkele leden van de synode naar Kampen te sturen om daar de geschillen bij te leggen. De burgemeesters van Kampen vonden dit echter niet nodig. De kwestie zou op de synode zelf opgelost kunnen worden aangezien de twee predikanten waar het om ging op de synode aanwezig waren.⁴⁶ Zij zouden graag zien dat zij zich tijdens de synode zouden verzoenen. Door gebrek aan tijd en informatie heeft deze verzoening niet kunnen plaatsvinden en verwees de synode de kwestie weer naar Kampen. De synode nam nog wel één besluit dat verband hield met de kerkelijke onrust in Overijssel, namelijk 'dat in dese provincie oentlick op de predicstoel over de tegenwoordige verschillen in Hollant met groote hevicheit, hetsy tegen d'een ofte andere partye, niet gescholden ende gelastert werde, waerdoor dan lichtelyke de gewenschte eenicheit, tot nu toe by ons onderhouden, gebrooken conde worden'.⁴⁷

Dit alles had tot gevolg dat Daniël Souterius een maand later een beroep naar Haarlem aannam. Volgens de remonstrantse predikant en geschiedschrijver Johannes Uytenbogaert wilde Souterius al heel lang in Holland predikant worden, ook omdat hij in Kampen vanwege zijn 'ende sijner huysvrouwen prachtige huyshoudinge in kleederen ende anders' veel

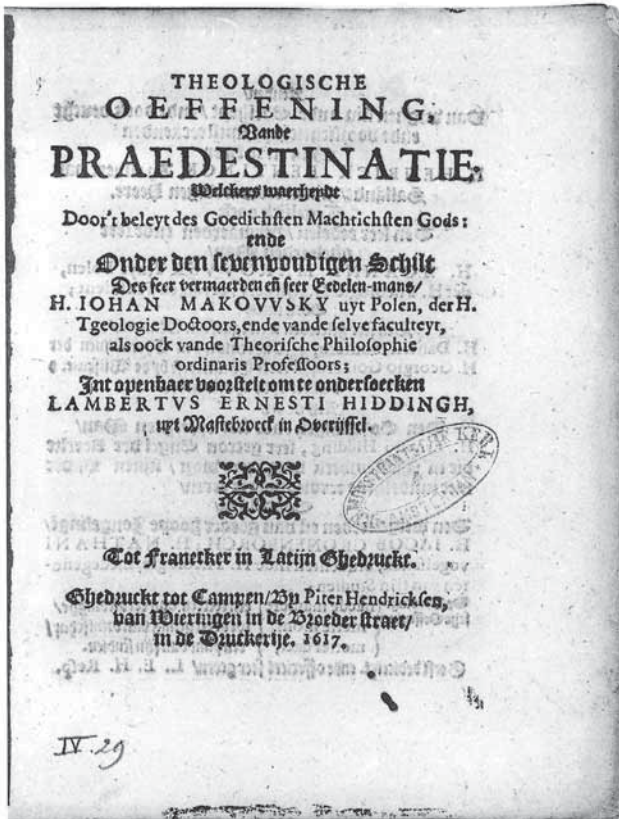
ergernis had veroorzaakt.⁴⁸ Op 15 juli 1615 schreef het Kamper stadsbestuur dat er snel een opvolger voor Souterius gevonden moest worden. En wat de zaak van Everhardus Voskuyl betreft, deze wilde de magistraat 'ter ierster gelegentheyd bij der handt nemen, ende daerinne sulx doen ende voernemen, als tot meeste vrede, ende eenicheyt van de kercke, ende burgerije behoeren sall.'⁴⁹ Door alle onrust voelde de magistraat zich blijkbaar ook genoodzaakt om ten aanzien van Voskuyl enige maatregelen te treffen. Welke dit zijn, is niet bekend. Thomas Goswinius en Everhardus Voskuyl kregen van de Kamper magistraat wel 50 daalders voor hun werkzaamheden inzake het vertrek van Souterius.⁵⁰

Een dag na het tumult in de Bovenkerk liet de magistraat aan iedere burger en inwoner van Kampen weten dat het niet was toegestaan om in woord of geschrift onbetamelijk (met een 'huesschen mondt') over de regering van de stad of de religie te spreken. Ook was het niet toegestaan om oproerige vergaderingen te organiseren of bij te wonen – niet in het openbaar en ook niet in het geheim – aangezien dit alles tot 'muyterije, oproer, tweedracht' zou kunnen leiden.⁵¹ Uit deze bekendmaking blijkt dat de stadsregering zich ernstig zorgen maakte over de commotie die in Kampen ontstaan was. Als opvolger van Souterius benoemde de Kamper magistraat een contraremonstrantse predikant, Wilhelmus Stephani, en men hoopte dat hij 'de ontruste gemeynte in ruste soude stellen.'⁵² Hiermee zorgde de magistraat ervoor dat ook het contraremonstrantse deel van de gemeente een predikant van eigen gezindte kreeg. De zorg voor rust en orde in de stad was voor het stadsbestuur de eerste prioriteit.

Het besluit van 16 juli 1615 had weinig effect. Op 18 februari 1616 zagen magistraat en gezworen gemeente zich genoodzaakt om het besluit nogmaals bekend te maken. Nu sprak het stadsbestuur over 'vergaderingen, onder wat praetext 'tselve mochte wesen'. Blijkbaar vonden er in het geheim religieus/politieke bijeenkomsten plaats.⁵³

Contraremonstrantse studenten

Georgius Goyckerus woonde als predikant van Wilsum in Kampen en ontwikkelde zich daar tot een strijdbare contraremonstrant. Tijdens zijn studie had hij zich nog terughoudend opgesteld en hield hij zich niet bezig met de ontluikende kerkelijke twisten. Hij wilde zich in die tijd helemaal op zijn studie concentreren en dat was door de rust aan het Statencollege ook mogelijk.⁵⁴ In deze periode raakte hij wel bekend met personen die later bekend stonden als vooraanstaande remonstranten. Bijvoorbeeld met

Nederlandse vertaling van de verhandeling over de predestinatie (voorbeschikking) van de hand van Lambertus Hiddingh, student in Franeker, mede opgedragen aan Goyckerus. Deze vertaling verscheen bij P.H. van Wieringen te Kampen. (Bibliotheek Universiteit van Amsterdam).

Petrus Bertius, de regent van het Statencollege, iemand over wie hij in deze tijd met grote waardering spreekt. Maar ook dichterbij huis kende hij de nodige remonstranten. Aan de Latijnse school in Kampen doceerden twee goede bekenden van hem: zijn studiegenoot Johannes Engberti Hardenbergius en zijn oude leermeester Engelbertus Episcopus. Beiden stonden later meer of minder bekend als remonstrantsgezind.⁵⁵ Maar in deze periode ontwikkelde Georgius zich in contraremonstrantse richting en hetzelfde gold voor zijn broer Daniël.

In 1610 was Daniël Goyckerus bij Marcus Gualtherus, de rector van de Latijnse school, die tevens ouderling was van de Gereformeerde Kerk van

Kampen, gaan inwonen. De Kamper magistraat hoopte dat dit een positieve uitwerking zou hebben op zijn studie. Blijkbaar had deze constructie voldoende resultaat, want Daniël mocht zijn studie in Franeker voortzetten.⁵⁶ Vanuit Franeker heeft Daniël met Gualtherus gecorrespondeerd. In een brief schreef hij aan de Kamper rector dat hij bij de rechtzinnige religie wilde blijven en dat hij niets wilde weten van de remonstrantse en Vorstiaanse ketterijen. Marcus Gualtherus was zelf remonstrantsgezind en antwoordde de student met het stellen van vragen. Hoe weet je welke religie de rechtzinnige is? En is het niet zo dat ieder mens zijn eigen geloof als het enige ware beschouwt?⁵⁷ Dit antwoord is typerend voor zijn geleerde, humanistische en ook remonstrantse visie op geloof en rechtzinnigheid. Daniël Goyckerus zal hieruit hebben kunnen opmaken dat Gualtherus een andere theologische richting was toegedaan.

In Franeker studeerde enkele jaren later ook Lambertus Hiddingius, de zoon van de predikant van Mastenbroek. Deze droeg in 1617 zijn stellingen over de predestinatie aan Daniël Souterius en Georgius Goyckerus op.⁵⁸ Met deze twee predikanten voelde Lambertus Hiddingius zich blijkbaar theologisch verwant. Hij noemt Souterius en Goyckerus 'onvermoeiden Cherubijn (...) der kercke Christi'. De theses die Hiddingius onder de hoogleraar Johannes Maccovius⁵⁹ verdedigd heeft, hebben nogal wat opschudding veroorzaakt. Hij zou daarin ronduit stellen dat God de auteur en de oorzaak van de zonde was ('Deum autorem et causam esse peccati').⁶⁰ Het is zelfs zover gekomen dat de curatoren van de Friese universiteit zich met de zaak Hiddingius zijn gaan bemoeien. Het is niet bekend of Souterius en Goyckerus de visie van Hiddingius deelden, maar het feit dat een Nederlandse vertaling van zijn omstreden stellingen in 1617 in Kampen gedrukt werd, laat zien dat deze visie ook binnen Kampen op instemming kon rekenen.⁶¹

De resolutie van Ridderschap en Steden

De pogingen van de magistraat van Kampen en de synode van Overijssel om de rust in stad en gewest te herstellen hadden weinig resultaat. Ook elders vonden er verschillende incidenten plaats waarbij de overheid moest ingrijpen. In Zwolle gelastte de magistraat de predikanten onder dreiging van ontzetting uit het ambt om met elkaar in vrede te leven. Het stadsbestuur wilde niet dat er gepreekt werd over onderwerpen waar de magistraat geen toestemming voor had gegeven.⁶² In Deventer ontstond de nodige beroering rondom het beroep op Johannes Acronius. Een groot deel van de gezworen gemeente wenste deze contraremonstrantse predikant te beroepen en dit

Resolutie van Ridderſchap ende Steden/
Repreſenteerende de Staten der Landſchap van Over-
riſſel tot onderhoudinghe van goede ruſte ende Chriſtelijke eernicheit/ in de
kercken ende Gemeenten des ſelven Landes.

In ſoo Ridderſchap ende Steden der Landſchap van
Over-riſſel/ Repreſenteerende de Staten des ſelven Landes/ hoe langert hoe meerder in rebou-
ronghe komen ende verſaen/ dat verſchryden Pſedicanten ende Lerars des Godtliken
Wooydts/ haer booghemmen ende onderſaen/ het ſtucke ofte Harene van Godes eruwighe Verdedicatie/ ofte
Verkieſinghe der Menſchen/ met den aenſte van dien/ Ende meer andere hoghe ſtrijdige Poincten/ oock op
de Pſedick ſtoelen inde openbare Vergaderongen der Gemeenten te bringhen/ ende aldare te verhandeln/ Iae
hogre to diſputeren/ als Chriſtus onſe Apſtlen ende Lerars leiſts ons die heft willen openbaeren/ Dare wt
dan niet allerne/ onder den ſelven Pſedicanten/ weghens der Wechweyken plaſten ende treten in Godes
Wooyt/ die d'erne ſo wel als d'ander weret te alligeren ende by-to-bringen/ allerley heſtighe diſputen met ver-
bitteringhe ontſaen/ Dare oock onder den Gemeenten groote ergeruſſen ende Wechweyken verooſaecte
woyden/ tot onre ende Kaſteringhe Godes tot verwerpinge goeder Politien in Landen ende Steden/ ende tot
pericul vanden ſtaet deſer Landen ſterckende/ Onſe weder-partijde oock dare doo; oerſaen ende oofſaek ghe-
brude/ omme ſich hier over te eroyuwen/ ende de Reformatien onſer kercken te bilaneren ende te laſſeren/
Om dan hierentegens tot vordronghe van Godes ere ende gloye/ tot verſtandte deſer Landſchap/ ende tot
ſichinghe ende onderſoldinghe van goede ruſte ende eernicheit in kercken ende Gemeenten/ in ons te weſſen/
ende allen onheyl wooytocomen/ Soo is dat Ridderſchap ende Steden deſer Landſchap/ in Godes voreſte
met rijpe delibetatie op ſulckes alles gericke hebbende/ Verſaen/ dat de Pſedicanten ende Lerars des Godt-
liken Wooydts/ ſoo wel vande ere als d'ander ſide/ ſodarne hoghe diſputen van Godes eruwighe Verdedicatie
Godes wil taſſen/ ofte Pſedick ſtoelen/ ofte anders onder het Gemeene volck/ tot groote ergeruſſe ende on-
ruſte vande Gemeente/ niet behoort te bringhen ende te dylben.

Opdonneren ende ghebeden daeromme allen Pſedicanten ende Dienaren des Godtliken Wooydts/ ſoo
wel van d'ere/ als van d'ander ſide en opinie zijnde/ Dat ſy hem voertarn ſulckere diſputen vande Verdedicatie
ofte Godes eruwighe Verkieſinghe der Menſchen/ als oock anderet hoghe Poincten ende queſtien inde
geheimuſſen Godes beſtaende/ ſullen onthouden/ ſonder die ſetor ofte Pſedick ſtoelen int openbare te bren-
ghen/ velenen erwes meer dare van te beſchryven/ ofte in Druck te laten wryghen/ by penen van d'etelike
Caſſatie onbe ontſeringhe des dienſtes/ Soo veerne Iemant dronouden woode dare erenis ghebaeren ende ghe-
handelt te hebben/ Alles by p'ovotie ende ter tijt toe/ dat hierinne naerder geydonneert ende verſien ſal weſſen.

Adus ghebaen op den Landtdage binnen der Stede Campen/ den 11. de Martij Anno 1616.
Onder ſtant/

**Tet Opdonnantie van Ridderſchap
ende Steden.**

ROELINCK:

stuitte om verschillende redenen op nogal wat weerstand bij de magistraat en predikanten van Deventer. Om de rust en de vrede in Deventer besloot de magistraat dat het de predikanten niet was toegestaan ‘de controversen en huylendaegsche verschillen in Hollandt en elders niet te moveren, tot onderhouding van vrede en eenicheit en verhinderung van scheuringe onder den gemeenen man.’⁶³

Doordat de predikanten in Overijssel op de kansel over de predestinatie spraken was zo veel beroering ontstaan dat het predikantencorps en verschillende gemeenten ernstig verscheurd waren geraakt. Ridderschap en Steden zagen zich daardoor genoodzaakt de rust te herstellen en zij deden dat door op 11 maart 1616 een resolutie uit te vaardigen. Overijssel volgde hiermee de lijn van de remonstrantsgezinde gewesten Holland en Utrecht en de magistraten van Kampen, Zwolle en Deventer. In de resolutie werd bepaald dat het predikanten verboden was zich op de preekstoel over de controversiële punten te uiten en dat zij zich ook in geschrifte dienden te onthouden van het bespreken van de in discussie zijnde punten ‘bij pene van datelicke cassatie ende ontsettinghe des dienstes.’⁶⁴ De drosten en steden kregen de opdracht deze resolutie ‘tot onderhoudinghe van goede ruste ende christelijcke eenicheyt’ aan de predikanten in hun ambten voor te leggen en door hen te laten ondertekenen. Sommige remonstrantsgezinde predikanten ondertekenden en andere weer niet.⁶⁵

Volgens Baudartius is het tot het uitvaardigen van deze resolutie gekomen door het ‘aengheven ende drijven’ van enige Overijsselse afgevaardigden naar de Staten-Generaal die naar Kampen waren gekomen om de vergadering bij te wonen.⁶⁶ Met name vanuit Kampen en Zwolle werd op een gewestelijke resolutie aangedrongen.⁶⁷ In Kampen was de situatie door een scheuring in de gemeente zo urgent dat het niet vreemd is dat deze stad zo sterk voor een resolutie gepleit heeft.⁶⁸ De resolutie lag ook in de lijn van de besluiten van 17 februari en 16 juli 1615.

Scheuring in de stad Kampen

Dat waar de magistraat van Kampen zo bang voor was geweest, ‘schisme ende scheuringe’, was dus blijkbaar werkelijkheid geworden. Zolang Wilhelmus Stephani nog aan de gemeente van Kampen verbonden was konden de contraremonstranten in Kampen ter kerke gaan. Maar toen hij weigerde de resolutie van Ridderschap en Steden van 11 maart 1616 te ondertekenen werd hij door de magistraat van zijn dienst ontslagen en waren de Kamper contraremonstranten verstoken van een eigen predikant.⁶⁹ Na het vertrek

van Stephani werden er in deze jaren alleen nog maar remonstrantsgezinde predikanten aan de gereformeerde kerk van Kampen verbonden. Goswinus en Voskuyl kregen na 1616 de remonstrantsgezinde predikanten Johannes Schotlerus en Assuerus Matthisius naast zich als collega.⁷⁰ Door de dominante positie van de remonstranten in kerk en politiek was het voor de contraremonstranten moeilijk om samen te komen. Zij moesten als zogenaamde slijkgeuzen uitwijken naar plaatsen waar contraremonstrantse predikanten stonden zoals IJsselmuiden, Wilsum en Mastenbroek. Dit contraremonstrantse deel van de gereformeerde kerk bestond wel uit een ‘merckelijck getal’⁷¹, maar op het terrein van organisatie duurde het nog tot 1617 voordat het lukte om naast de bestaande remonstrantsgezinde gemeente een zogenaamde ‘cruyskercke’ op te richten.⁷² Georgius Goyckerus verleende in deze gemeente hulpdiensten.⁷³

In de maand augustus van het jaar 1618 vroeg deze kruiskerk (‘eenige burgeren ende inwoeneren’) aan de magistraat om een kerkgebouw voor hun diensten ter beschikking te stellen. Bij monde van twee bijzonder invloedrijke personen uit Overijssel, Hendrik Bentinck, drost van Salland⁷⁴, en Nicolaas Schmelzing, luitenant-generaal van de garnizoenen in Overijssel⁷⁵, liet prins Maurits weten dat de magistraat hier positief op moest reageren omdat dit de ‘ruste ende eenicheyt van de stadt ende gemeynthe’ zou dienen. Op 22 augustus besloot de stadsregering dat de contraremonstranten gebruik mochten maken van de St. Annakerk en dat Daniël Pipardus, de predikant van de Waalse gemeente, op zondag en door de week in het Nederlands mocht preken, zoals hij dat al eerder had gedaan.⁷⁶

De contraremonstrantse gemeente had dus contact met Schmelzing en deze militaire gezagvoerder stuurde na het genoemde besluit nog een schriftelijke reactie op het verzoek van de ‘dolerende’ gemeente naar het Kamper stadsbestuur. Daarnaast kwam hij ook zelf naar Kampen.⁷⁷ De druk van buiten werd nog opgevoerd door een brief van prins Maurits, waarmee het verzoek van de contraremonstrantse gemeente nogmaals werd ondersteund.⁷⁸ Mede onder invloed van deze verhoogde druk van buiten stelde de magistraat op 2 september de Broederkerk aan de contraremonstrantse gemeente ter beschikking.⁷⁹ Op 6 september 1618 hield de gemeente daar haar eerste dienst; Petrus Plancius, predikant te Hasselt, ging hierin voor. Op dezelfde dag besloot de contraremonstrantse gemeente ook om Johannes Acronius als predikant te beroepen.⁸⁰ Deze Acronius was op dat moment hoogleraar in de theologie in Franeker, maar hij werd in 1618-1619 uitgeleend aan Kampen om op de nationale synode van Dordrecht (1618-1619)

namens de Kamper contraremonstranten het woord te voeren. Volgens Jurriaan Moulin was deze Acronius ‘een stokebrand van de heftigste soort.’⁸¹

Scheuring in de classis Kampen

In dezelfde periode ontstond ook een scheuring in de classis Kampen. De rooms-katholieke drost van IJsselmuiden, Unico van den Rutenberg tot Zuthem⁸², had in 1616 de opdracht gekregen om de resolutie van Ridderchap en Steden ‘tot onderhoudinghe van goede ruste ende christelijcke eenicheyt’ aan de predikanten in zijn drostambt voor te leggen. De Kamper predikanten waren een verantwoordelijkheid van de stad Kampen. Deze drost wordt door Baudartius een vijand van de gereformeerde religie genoemd. Omdat de drost vanwege zijn geloofsovertuiging niet mocht deelnemen aan de landsregering zag hij deze opdracht van Ridderchap en Steden van Overijssel als een buitenkans en sprak hij volgens Baudartius ‘dese leelijcke woorden: Sy en willen my in hare Vergaderinghe niet hebben, maer nu salick der Predicanten Duyvel wesen.’

Unico van den Rutenberg tot Zuthem zou toen ‘eenen goeden ancker rijnsche wijn ingeleyt’ hebben en vervolgens nodigde hij de predikanten uit. Na het uitbrengen van een dronk legde de drost de predikanten de resolutie voor en dreigde hij hen af te zetten als zij niet zouden ondertekenen.⁸³ Alleen de predikanten van Kamperveen en Ens hebben de resolutie ondertekend. De predikanten van Genemuiden, Mastenbroek, Wilsum, IJsselmuiden en Zalk weigerden dit, maar schreven hun namen en hun ‘gevoelen van de Predestinatie ende aenclevende poincten op het placcaet.’ Dat laatste was voor de drost voldoende.

Langzamerhand tekende zich een scheiding in de classis Kampen af. Aan de ene kant stonden de remonstrantse predikanten van Kampen, Kamperveen en Ens, en aan de andere kant de predikanten van Genemuiden, Mastenbroek, Wilsum, IJsselmuiden en Zalk. De stad kwam tegenover het platteland te staan.

De contraremonstrantse overwinning

Vanuit de contraremonstrantse gemeente van Kampen werd in 1618 de classis samengeroepen. Deze kwam op 18 september in Wilsum bijeen.⁸⁴ Als bezwaarden zagen de aanwezigen zichzelf als de rechtzinnige en rechtmatige classis Kampen. Georgius Goyckerus mocht als predikant van Wilsum als gastheer van deze vergadering ‘van de regtsinnige kerken’ optreden.⁸⁵ Op de classis verschenen uiteraard alleen contraremonstrantse predikan-

De Classis Kampen was wat omvang betreft de kleinste classis binnen de gereformeerde kerk in de Republiek. Detail van kaart uit: W.A. Bachiene, Kerkelijke geographie der Vereenigde Nederlanden. Amsterdam 1768-1773 (band 2). (Collectie Koninklijke Bibliotheek; kaart 523H15).

ten, namelijk die van Zalk, Mastenbroek en Wilsum. Ondanks al hun pre-tenties waren zij in de minderheid gedrongen. De actieve kerkpolitiek van het remonstrantse Kampen speelde hierbij ook een rol. Op Ens had zich daardoor een remonstrantse predikant ‘ingedrongen’, Henricus Jodoci. In Genemuiden was de contraremonstrantse predikant met medewerking van Unico van den Rutenberg tot Zuthem afgezet. Nu stond daar de remonstrantse Johannes Meilingius. Kamperveen was de standplaats van de remonstrantse Nicolaas Johannes Lachterop, voorheen predikant te Ens (op Schokland, ‘het Pathmos ofte desolaet Eylandt’⁸⁶). Ijsselmuiden was na het vertrek of overlijden van Johannes Petri vacant.

Op de vergadering van de contraremonstrantse classis Kampen waren naast de drie genoemde predikanten ook Hiëronymus Vogellius, bij lening predikant te Kampen⁸⁷, en de Kamper ouderling Geurt Petersz. aanwezig, evenals een ouderling uit Zalk en de gedeputeerden van de geestverwante classes Deventer en Steenwijk/Vollenhove. Vogellius zat de classisvergadering voor.

Georgius nam het scribaat voor zijn rekening. Mede door het degelijk vooroverleg op deze vergadering kwamen de gedeputeerden van de contra-remonstrantse classis Kampen goed voorbereid op de provinciale synode van Overijssel. Deze synode liep uit op een overwinning voor de contra-remonstrantse partij.⁸⁸ Vanaf dit moment moesten de remonstranten in Overijssel steeds meer terrein prijsgeven. Uiteindelijk werden de remonstrantse predikanten van Kampen op de nationale synode van Dordrecht (1618-1619) veroordeeld, afgezet en verbannen.

Ingrijpen van buiten

Volgens de predikant en geschiedschrijver Baudartius was in geen enkele stad in Nederland ‘de verbittertheydt teghen de oude Ghereformeerde so groot gheweest (...) als binnen Campen’.⁸⁹ Door het ingrijpen van prins Maurits⁹⁰ bogen de Staten van Overijssel langzamerhand over naar contra-remonstrantse zijde en de remonstrantsgezinde stad Kampen kwam binnen de provincie steeds meer geïsoleerd te staan. Uiteindelijk moest ook Kampen onder grote druk overstag gaan.

De militaire bevelvoerder van prins Maurits, Nicolaas Schmelzing, hield zich intensief met het herstellen van de rust in Kampen bezig. In september 1618 bracht hij een bezoek aan Kampen en daar heeft hij een aantal voorstellen gedaan. De magistraat en gezworen gemeente hebben deze voorstellen overgenomen en legden daar in een brief aan Schmelzing verantwoording van af. Als eerste noemen zij de alimentatie voor Marrigje van Heurne, de weduwe van Jodocus Goyckerus en moeder van Georgius Goyckerus. Zij had eerder geweigerd om de remonstrantse magistraat de verzegelde acte van 15 januari 1595 te tonen, op grond waarvan zij aanspraak kon maken op een jaarlijkse toelage van de stad. Nadat Nicolaas Schmelzing met haar gesproken had was zij bereid de acte te tonen en nu kon de magistraat melden dat zij haar alimentatie weer zou ontvangen. Daarnaast was er de kwestie van het vervangen van contraremonstrantse ‘officieren ofte bevelhebbers over die burgerijen’ door remonstranten. Deze wisseling had nogal wat commotie veroorzaakt en werd nu door het stadsbestuur teruggedraaid. De afgezette stedelijke ambtenaren en bevelhebbers over de schutterij werden in hun waardigheid hersteld. Ook de afgezette leden van de gezworen gemeente, een vertegenwoordiging van de burgerij, mochten hun oude plaatsen weer innemen. Met deze maatregelen hoopte de stadsregering de ‘burgerie weederomme in haer voerige eenicheyt ende ruste te herstellen.’⁹¹

De magistraat had niet alleen maatregelen genomen tegen burgerofficieren en gemeensmannen, maar ook tegen raadsleden, predikanten en enkele andere personen. Terugkijkend op alle gebeurtenissen concludeerde het stadsbestuur nu dat die maatregelen gebaseerd waren op onjuiste informatie en dat er ook menselijke 'passien ende affecten' een rol hadden gespeeld. Daarom werden de besluiten 'geannulliert' en tevens 'uutgeschuert ende gecassiert'. De schriftelijke neerslag van de processen tegen deze personen is dus voor een groot deel verloren gegaan. De twee predikanten die 'in integrum gerestitueert' werden, waren Wilhelmus Stephani en Georgius Goyckerus. Met het in ere herstellen van al deze personen wilde het stadsbestuur de herinnering aan alles wat er gebeurd was doen vergeten en daarmee bijdragen aan de rust en de vrede in de stad. Dit was naar eigen zeggen hoognodig.⁹²

Non residentus

Na de nationale synode van Dordrecht (1618-1619) werd Georgius Goyckerus verkozen tot gedeputeerde, lid van het dagelijks bestuur, van de provinciale synode. In die rol heeft hij zich intensief bezig gehouden met het kerkelijk leven in Overijssel.⁹³ Als gedeputeerde van de synode speelde Georgius een rol van enige betekenis in de Overijsselse kerkpolitiek, maar het lijkt er op dat hij zijn centrale positie in de classis Kampen al spoedig weer kwijt raakte. Het kerkelijk leven in Overijssel kwam namelijk in rustiger vaarwater terecht en daarmee kwam ook een einde aan de bestuurlijke glorie van Georgius Goyckerus. Het door hem aangehangen contraremonstrantisme had het predikaat 'rechtzinnig' weten te verwerven, maar dat sloot een terugkeer naar een verdraagzamer kerkpolitiek niet uit. Georgius' directe betrokkenheid bij de overwinning van de contra-remonstranten leverde hem voor zijn latere carrière niet veel op. Een enkele keer mocht hij de classis voorzitten of kreeg hij een speciale taak toebedeeld. In 1622 mocht Georgius bijvoorbeeld namens de classis naar Den Haag afreizen om daar met de Staten-Generaal te spreken over Thomas Goswinius, de afgezette remonstrantse predikant van Kampen.⁹⁴

Als zoon van een gewaardeerd Kamper predikant en als alumnus van de stad lag het voor de hand dat Georgius Goyckerus ooit predikant van Kampen zou worden.⁹⁵ De stad had graag gezien dat Georgius in de voetstappen van zijn vader zou treden en wilde hem na de afronding van zijn studie 'tot den dienst des godtlicken Woordes' in Kampen beroepen, zoals we hierboven reeds zagen.⁹⁶ Zover is het echter nooit gekomen. Hij werd predikant van

Wilsum. Tegelijkertijd is Georgius wel in Kampen gaan en blijven wonen, dit tot groot ongenoegen van de classis Kampen. Binnen de Gereformeerde Kerk bestond namelijk de opvatting dat een herder bij zijn schapen diende te wonen. De oproepen van de verschillende kerkelijke vergaderingen aan plattelandspredikanten die woonachtig waren in een nabijgelegen stad, de zogenaamde non residenti, om bij hun gemeente te gaan wonen zijn daarom talrijk.⁹⁷ In 1622 besloot de classis Kampen dat 'een yeghlijck praedickant ten plattenlande sal bij sijn ghemeente woonen'. Binnen zes weken moest Goyckerus verhuizen naar Wilsum.⁹⁸ En hij niet alleen. Ook de predikanten van IJsselmuiden en Ens, Johannes Roothusius en Lambertus Hiddingius,⁹⁹ moesten Kampen verlaten en zich bij hun gemeente voegen. Goyckerus zocht allerlei uitvluchten om maar niet naar Wilsum te hoeven verhuizen. Talloze keren werd hij hierop aangesproken door de classis. Uiteindelijk was het geduld van de classis op en wilde de classis in december 1623 van geen enkele 'exceptie, excuse ofte limitatie van huys of imant in 't huys t'crigen, of hoedanig dy ock moge wesen', meer weten. Hij zou bij zijn gemeente in Wilsum gaan wonen. Deed hij dat niet, dan volgde een onmiddellijke schorsing.¹⁰⁰

Nog meer commotie in Kampen

Georgius is nooit in Wilsum gaan wonen. Desondanks werd hij niet geschorst, maar om andere redenen is het wel tot een afzetting gekomen. Enkele dagen voor kerstmis 1623 kwam de classis Kampen 'uut hooche noot' bijeen in een buitengewone vergadering. Op deze vergadering kregen de broeders te horen over de schandelijke val van Georgius Goyckerus. Deze had zich naakt in het bed van een getrouwde vrouw gelegd om ontucht met haar te bedrijven. Hier was hij betrapt door haar man en deze had hem in elkaar geslagen. Gewond en naakt was Goyckerus vervolgens naar huis gelopen.¹⁰¹ Dit voorval ging de volgende dag de hele stad rond. De classis constateerde dat het ambt van predikant hierdoor 'seer versmadet' was geworden. Door 'sijn godeloos, schandelijck voornemen ende leven' had Goyckerus zich 'onweerdich ende incapabel' getoond voor het ambt van predikant. Daarom werd hij door de classis uit zijn ambt gezet.¹⁰² Een dag later kwam de kerkenraad van Kampen vanwege 'de droevighe ende seer schandaleusen val van Georgius Goyckerus' bijeen. Het voornaamste punt van zorg voor de kerkenraad was de publieke ergernis die uit het voorval was ontstaan. Deze wilde de kerkenraad zo veel mogelijk tegengaan en wegnemen. Hierom besloot de kerkenraad om de volgende dag,

De Hagenpoort ca. 1660, door A. Beerstraten. (Gemeentearchief Kampen; foto: Th. van Mierlo).

tijdens de dienst op eerste kerstdag, de gemeente van Kampen op de hoogte te stellen van de 'leelijcke val' van Goyckerus en haar afschuw van het gebeuren uit te spreken. De kerkenraad vond Goyckerus niet alleen onwaardig voor het ambt van predikant, maar 'oock selfs onweerdich' om voor een 'lidmaat der kercke gekent te worden.'¹⁰³

Op 5 januari 1624 stelde de classis een acte op waarin gesteld werd dat Goyckerus geheel en al uit zijn ambt was gezet. Tot op dat moment had zij dit uit piëteit met de weduwe van Jodocus Goyckerus - 'om geen meerder droeffenisse in anfangh die moeder an te doen' - nog niet gedaan. De classis gaf de acte aan de magistraat van Kampen om deze aan Goyckerus te overhandigen. Verder wilde de classis het oordeel van de burgerlijke rechtbank afwachten. Georgius Goyckerus was namelijk gevangen gezet en wachtte in de Hagenpoort het oordeel van zijn rechters af. Op 9 januari 1624 werd hem het vonnis voorgelezen. Hem werd vooral de publieke ergernis die hij had gegeven kwalijk genomen. Het vonnis sprak ook van 'meer andere quade geruchten van sijne comportementen', maar ging hier uit

consideratie niet verder op in. Zo kwamen de rechters tot een straf die naar eigen zeggen mild was, namelijk verbanning uit de stad.¹⁰⁴

Opnieuw predikant

Als predikant van Wilsum had Georgius Goyckerus er alles aan gedaan om in Kampen te blijven wonen. Twaalf jaar lang had hij temidden van zijn familie gewoond en nu moest hij de stad verlaten. Na het vonnis is Goyckerus naar de provincie Groningen gegaan met het voornemen om daar als predikant te gaan werken. Zonder attestaties was dit echter niet mogelijk. In de Gereformeerde Kerk van die tijd hield men daar streng de hand aan.¹⁰⁵

Op 4 mei 1624 verscheen Meinardus Goyckerus op een vergadering van de classis Kampen en verzocht uit naam van zijn broer Georgius om een 'goet getuygnis' om 'in Groeningerlant tot den predickdienst opgenomen te worden.' De classis antwoordde Meinardus dat er namens de classis een brief aan Georgius geschreven zou worden waarin zij Goyckerus zouden manen tot boetvaardigheid. De classis kon hem geen getuigschrift geven 'dat hem mochte tot sijn voors. voornemen dienstigh wesen'.¹⁰⁶ Op 21 juli verscheen Meinardus weer op de classis, met hetzelfde verzoek. De classis besloot nu 'op versoek ende gestadich aenhouden van sijnen bedroefden moeder' dat Georgius een attestatie zou krijgen, maar daarin zouden zij wel de waarheid vermelden.¹⁰⁷ Met deze attestatie is het Georgius niet gelukt om andermaal predikant te worden. Daarom schreef hij zich op 6 oktober 1624 in aan de universiteit van Groningen.¹⁰⁸ Ondertussen lieten hij en zijn familie het er niet bij zitten. Op 10 december vergaderde de classis nog een keer over een verzoek ten behoeve van Georgius Goyckerus. De classis liet toen weten dat zij niets konden doen buiten medeweten van de magistraat om en vaardigde twee predikanten af om met de magistraat te spreken.¹⁰⁹ Hieruit blijkt dat de classis Kampen niet ongezind was om Georgius Goyckerus behulpzaam te zijn. Zijn moeder bleef de classis onverminderd herinneren aan de zaak van haar zoon. Georgius zelf vroeg de classis nu om een attestatie die zowel eerlijk was, als het mogelijk maakte dat hij door de synode van Groningen geëxamineerd zou worden en als predikant toegelaten. De classis besloot daarop dat men hem een andere vorm van getuigschrift zou sturen, gesteld in algemene termen.¹¹⁰ Dit heeft blijkbaar resultaat gehad, want op 17 augustus 1625 werd Georgius Goyckerus predikant in Ezinge (Groningen). Twee jaar later trouwde hij met Gesien Schoonenborg.¹¹¹ Tot zijn dood in 1645 heeft Goyckerus in Ezinge gestaan.

Een droevig einde

De moeder van Georgius Goyckerus heeft in haar leven heel wat tegenslagen te verduren gekregen. Verdriet is haar niet bespaard gebleven. Niet alleen haar man verloor Marrigje van Heurne aan de dood, maar ook haar zoon Daniël. Na zijn studie in Franeker was deze in Heidelberg gaan studeren. Op 21 september 1614 schreef hij zich in aan de universiteit.¹¹² In deze stad in de Palts kreeg Daniël gezelschap van zijn broer Meinardus. Eerder had het er naar uit gezien dat er voor Meinardus geen academische studie was weggelegd. In 1610 had Marrigje van Heurne namelijk van de magistraat te horen gekregen dat haar zoon Meinardus niet bekwaam genoeg was voor een academische opleiding. De magistraat wilde hem dus niet op stadskosten laten studeren. Volgens het stadsbestuur kon hij beter een ambacht leren.¹¹³ Maar blijkbaar is er daarna iets ten goede veranderd, want in 1614 was Meinardus zo ver gevorderd dat hij een jaar of twee in Heidelberg bij zijn broer Daniël mocht gaan studeren. Op 17 mei 1615 schreef Meinardus zich in aan de universiteit van Heidelberg.¹¹⁴

Na zijn studie was Daniël aanvankelijk predikant geworden op het huis Dorth, gelegen tussen Zutphen en Deventer.¹¹⁵ In 1619 werd hij predikant van Zwartsluis en daarna stond hij nog heel kort in Blankenham.¹¹⁶ In de winter van 1621-1622 is Daniël Goyckerus verdrongen in het Zwartewater.¹¹⁷ Meinardus werd na zijn studie in Heidelberg schoolmeester. Op 3 oktober 1619 vinden wij hem in Vollenhove, waar hij deelnam aan het avondmaal.¹¹⁸ Hier heeft hij ook als rector de drie formulieren van enigheid ondertekend.¹¹⁹ Later is hij schoolmeester aan de Latijnse school in Kampen geworden (praceptor quintae classis). In 1626 vinden wij hem in Kampen en in 1628 trouwde hij in Zalk met Catheline de Raedt. Samen kregen zij een zoon en zij noemden hem naar zijn verdrongen oom: Daniël. Meinardus overleed in 1635.

Na haar man Jodocus en haar zoon Daniël aan de dood verloren te hebben, moest Marrigje van Heurne ook van haar oudste zoon Georgius afscheid nemen. Deze werd uit Kampen verbannen. Ook al had Georgius Goyckerus in het kerkelijk klimaat van Kampen de wind niet mee, toch had hij zich vanuit een betrekkelijke achterstandspositie opgewerkt tot in het centrum van het kerkelijk leven in Overijssel. Als rechtzinnig predikant heeft hij in Kampen een belangrijke rol gespeeld bij de strijd tussen de remonstranten en contra-remonstranten. Maar toen deze strijd geluwd was verloor hij zijn centrale positie in de classis Kampen en de synode van Overijssel. Vanaf deze tijd laten de bronnen hem zien als iemand die weigerde om als herder

bij zijn schapen in Wilsum te gaan wonen. Zijn ‘droevighe ende seer schandaleusen val’ maakte een einde aan zijn wonen en werken in Kampen en Wilsum. Dat het hem uiteindelijk gelukt is om toch weer als predikant aan het werk te gaan heeft niet weinig te maken met de inspanningen van zijn moeder, Marrigje van Heurne, en zijn broer Meinardus.

Het Kamper stadsbestuur is niet zo blij geweest met de ontwikkeling van Georgius Goyckerus tot een strijdbaar contraremonstrant. Als zoon van zijn vader en alumnus van de stad had het Kamper stadsbestuur veel goeds van Georgius verwacht. Die verwachting heeft Goyckerus niet waargemaakt. Zijn keuze voor de contraremonstrantse zijde en zijn actieve optreden in de strijd tussen de remonstranten en de contraremonstranten heeft nogal wat onrust in de stad veroorzaakt. Zo veel zelfs, dat de magistraat zich genoodzaakt zag om hem daar op 17 februari 1615 persoonlijk op aan te spreken. De resolutie die de stad op die dag uitvaardigde heeft de toon gezet voor het omgaan van de overheid met de kerkelijke geschillen in Overijssel. Toen de kerkelijke en politieke strijd eenmaal voorbij was heeft Goyckerus nog een keer de stad in hevige beroering gebracht, namelijk door ontucht te plegen en naakt door Kampen te lopen.

Uit bovenstaande tegenslagen kan geconcludeerd worden dat het optreden van Georgius Goyckerus voor de stad Kampen niet zo zegenrijk is geweest als dat van zijn vader. Het heeft vooral veel commotie en verdriet veroorzaakt.

Dit artikel is een bewerking van en aanvulling op: C. Ravensbergen, ‘Over een gereformeerde dominee en zijn bedroefde moeder. Georgius Goyckerus, predikant te Wilsum (1611-1623)’, in: G. van Klinken, C. Ravensbergen en Th. van Staalduine (red.), *Jakob ging zijns weegs*. Opstellen voor Jaap van Gelderen uit het archief van de Theologische Universiteit Kampen (Kampen 2006) 10-39.

Noten

- 1 Gemeentearchief Kampen (GAK), Oud Archief (OA), register van resoluties van Schepenen en Raden (RSR), inv.nr. 23, fol. 32v-33 en 37 (15 januari en 14 maart 1595). Zie ook: F. van der Pol, *De Reformatie te Kampen in de zestiende eeuw* (Kampen 1990) 327-328.
- 2 De namen van Wolter (Wouter) en Elsken Goyckerus komen voor in de lidmatenboeken

- van de Ned. Hervormde Gemeente te Kampen. Wolter wordt genoemd in 1607 en 1619, Elsken in 1610 en 1619. GAK, Archief van de Nederlands Hervormde Gemeente te Kampen (Archief NHG), register van lidmaten, inv.nr. 138, fol. 21v. en 23, en inv.nr. 139, fol. 10v.
- 3 Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL), Archief van curatoren der Leidsche universiteit (AC) (H. Hardenberg, *Het archief van curatoren der Leidsche universiteit. Iste gedeelte (1574-1815)* (Zaltbommel 1935), inv.nr. 682, brieven en stukken betreffende alumni, ingekomen bij den regent van het College (BA) (Brief van de magistraat van Kampen aan Johannes Kuchlinius, 13 oktober 1605).
 - 4 Meer gegevens over de levensloop van Georgius Goyckerus zijn te vinden in: C. Ravensbergen, 'Over een gereformeerde dominee en zijn bedroefde moeder. Georgius Goyckerus, predikant te Wilsum (1611-1623)', in: G. van Klinken, C. Ravensbergen, Th. van Staalduine (red.), *Jakob ging zijns weegs'. Opstellen voor Jaap van Gelderen uit het archief van de Theologische Universiteit Kampen* (Kampen 2006) 10-39 (Ravensbergen, 'Gereformeerde dominee').
 - 5 GAK, OA, RSR, inv.nr. 23, fol. 32v-33: 'tot bevordering deser studie ecclesiastycque ende polytycque diensten'.
 - 6 Johannes Crellius werd op 4 maart 1597 aangesteld als praeceptor aan de Latijnse school en zolang de stad geen rector had, was hij verantwoordelijk voor de supervisie over de school. Het schoolgeld diende Crellius te delen met Engelbertus Episcopius. Misschien is Crellius toch rector geworden, want op 7 augustus 1597 nam hij als 'rector scholae Campensis' deel aan het avondmaal. Naast Crellius was Henricus Strombergius aan de Latijnse school verbonden; deze nam op dezelfde datum als conrector deel aan het avondmaal. Op 26 december 1602 werd Augustinus Lollius Adama, doctor in de medicijnen, als rector aangesteld en deze beloofde rond pasen aan het werk te gaan. Conrector Strombergius mocht in 1603 nog een jaar conrector blijven, op voorwaarde dat hij zijn leven zou beteren. Hem werd nalatigheid en dronkenschap verweten. In 1604 volgde Marcus Gualtherus de genoemde Strombergius op. Gualtherus werd op 4 oktober 1606 rector van de Latijnse school; als conrector kreeg hij op diezelfde dag de Kamper alumnus Johannes Engberti Hardenbergius naast zich. GAK, OA, register van aanstelling en instructies van stedelijke ambtenaren, inv.nr. 306, fol. 112, 113, 117v. en 118. Voor een toegang tot deze bron, zie: K. Schilder, *Kamper stedelijke ambtenaren. Namen en aanstellingsvoorwaarden 1538-1697* (Kampen 1994).
 - 7 In 1608 droeg Georgius Goyckerus het volgende geschrift aan hem op: [...] *de persona Christi, Ad verba B. Ioannis in Evang. Cap. 1. vers. 14. Sermo ille caro factus est. Quarum veritatem; Si Deus volet. Praesidente Celeberrimo, Spectatissimoque viro D. Petro Bertio, Collegij Theologici Illust. D.D. Ordinum Holland & Occidentalis-Frisiae Regente dignissimo; Defendam suscipiet Georgius Goyckeri I.F. Campensis*, (Leiden 1608). In zijn opdracht zegt hij: 'Aan (...)

- een aanzienlijk man, D. Egbertus Episcopus, mijn schoolmeester, bied ik met een dankbaar hart de eerste vruchten van mijn theologische studie aan.' (oorspr. Latijn).
- 8 E.G. van Vliet, 'De lotgevallen van enkele zeventiende-eeuwse stads-studenten', in: *De Panne* XXII nr. 1 (1997), 18-23. Over de zonen van Jodocus Goyckerus: *idem*, 19-21.
- 9 UBL, AC, inv.nr. 682, BA (brief van de magistraat van Kampen aan Johannes Kuchlinius, 13 oktober 1605).
- 10 GAK, OA, Rekeningen van de geestelijke goederen (RGG), inv.nr. 1494.
- 11 GAK, OA, RGG, inv.nr. 1494.
- 12 Conradus Vorstius (1569-1622) was van 1596 tot 1610 hoogleraar in de theologie te Burgsteinfurt (Duitsland). In 1610 werd hij in Leiden beroepen in de vacature Arminius. Zie: Paul H.A.M. Abels, 'Kweekvijver met troebel water. De betekenis van het Arnoldinum te Steinfurt voor de Nederlandse en Bentheimse gereformeerde kerken in de jaren 1588-1618', in: *Nederland en Bentheim. Vijf eeuwen kerk aan de grens* (Delft 2003) 99-129.
- 13 GAK, OA, ingekomen stukken (IS), inv.nr. 100 (Brief van Georgius Goyckerus aan de magistraat van Kampen, Burgsteinfurt 4 juni 1605): 'u bent voor mijn vader, die nogal wat jaren geleden zijn leven heeft afgesloten, en voor mijn moeder, die tot nog toe in leven is, en ten slotte voor mij (...) de beste beschermers geweest' en 'grote uitgaven hebt u voor mij en al de mijnen, nu eens voor mijn moeder, dan weer voor mijn zeer lieve broers en zuster, overvloedig en met de grootste menselijkheid uitgestrooid.' (oorspr. Latijn).
- 14 Johannes Kuchlinius (1546-1606) was in 1592 en van 1595 tot en met 1606 regent van het Statencollege in Leiden.
- 15 Petrus Bertius (1565-1629) was van 1593 tot 1615 (sub)regent van het Statencollege in Leiden. Voor de financiën, zie: GAK, OA, RGG, inv.nrs. 1497, 1498 en 1499 en zelfs 1505 (het jaar 1615).
- 16 Lucas Trelcatius (1573-1607) was van 1603 tot en met 1607 (buitengewoon) hoogleraar in de theologie te Leiden.
- 17 Johannes Engberti Hardenbergius was net als Johannes Petri opgegroeid in het weeshuis van Kampen en mocht samen met Petri op kosten van de stad studeren. In 1602 gingen zij samen in Franeker en in 1605 in Leiden studeren. In 1606 wilde Kampen dat Hardenbergius 'alhier den dienst der scholen' ging vervullen en moest hij Leiden al verlaten. Op 4 oktober 1606 benoemde de stad hem voor een periode van drie jaar als conrector van de Latijnse school in Kampen. Op 12 september 1606 had Hardenbergius al als conrector in het album amicorum van zijn collega Marcus Gualtherus geschreven ('Joannes Engb. Hard. Camp. (...) conrector') en op 29 september 1606 nam hij als conrector deel aan het avondmaal. Op 13 september 1619 ondertekende hij de drie formulieren van enigheid. Zie: UBL, AC, BA (Brief van de magistraat van Kampen aan Petrus

- Bertius, 15 september 1606); GAK, OA, register van aanstelling en instructies van stedelijke ambtenaren, inv.nr. 306, fol. 118; Nanninga Uitterdijk, *Album amicorum*, 20; GAK, Archief NHG, register van lidmaten, inv.nr. 138, fol. 21: 'Johannes Hardenbergius, conrector hefft attestatie vertoont van Leiden'; *Classicale Acta 1573-1620 VI: Provinciale synode Overijssel. Classis Deventer 1601-1620. Classis Kampen 1596-1601 en 1618-1620. Classis Steenwijk/Vollenhove 1601-1620 (Classicale Acta)*. Bewerkt door J. van Gelderen en C. Ravensbergen, met medewerking van J. van den Berg. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine serie 90 (Den Haag 2000) 131 (Classis Kampen, 13-15 september 1619).
- 18 Johannes Petri was van 1611 tot voor 29 september 1618 predikant te IJsselmuiden. Op 24 juni 1609 nam Johannes Petri deel aan het avondmaal in Kampen. GAK, Archief NHG, register van lidmaten, inv.nr. 138, fol. 22.
- 19 Op 27 oktober 1605 gingen 'Joannes Petri Campensis ende Petrus Hardenbergius' in het Statencollege wonen. De stad Kampen schreef aan Johannes Kuchlinius dat zij een attestatie van de universiteit en de kerkenraad van Franeker mee zouden brengen '(in zoverre zij aan het avondmael Christi deelachtig zijn geweest)'. Johannes Petri bracht een attestatie van de rector van de universiteit van Franeker met zich mee. UBL, AC, inv.nr. 680, acta van het Collegie der Theologie, fol. 440v; inv.nr. 682, BA (brief van de magistraat van Kampen aan Johannes Kuchlinius, 13 oktober 1605; attestatie van Marcus Lycklama a Nijeholt, rector van de universiteit van Franeker, voor Johannes Petri Campensis, 2 juli 1605). Op 15 november 1605 schreef Petri zich samen met Johannes Engberti Hardenbergius (Joannes Hardenbergius Campensis) in aan de universiteit van Leiden. N.W. du Rieu (ed.), *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV: accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula* (Den Haag 1875).
- 20 UBL, AC, inv.nr. 682, BA (brieven van de magistraat van Kampen aan Johannes Kuchlinius, 5 september en 13 oktober 1605; brief van de magistraat van Kampen aan Petrus Bertius, 15 september 1606).
- 21 In het Statencollege zaten Georgius Goyckerus en Johannes Petri ('Joan. Pet. Cam.' en 'Justus Goiker') tijdens het eten aan dezelfde tafel. Zie: A.C. Duker, *Gisbertus Voetius I* (Leiden 1897) bijlage XLII, p. XXXII-XXXIV.
- 22 GAK, OA, RGG, inv.nr. 1495 en 1496.
- 23 Caspar Holstech († 1615) was van 1578 tot en met 1610/15 predikant te Kampen. Thomas Goswinius († na 1623) was van 1596 tot en met 1619 predikant te Kampen. Johannes van der Heyden († 1618) was van ca. 1604 tot en met 1609 predikant te Kampen, tevens van de Waalse gemeente. Daniël Souterius (1571-1634) was van 1605 tot en met 1615 predikant te Kampen.
- 24 Georgius Goyckerus, [...] *de persona Christi*.
- 25 GAK, OA, RGG, inv.nr. 1497. Van Vliet zegt dat hij ruim 42 herenpond ontving. Van Vliet, 'Lotgevallen', 19.

- 26 GAK, OA, IS, inv.nr. 100 (Brief van Petrus Bertus aan de magistraat van Kampen, 10 oktober 1608): 'wat de meyninghe is, met Goykero uwer andere alumno die noch bij mij is, te doen.'
- 27 UBL, AC, inv.nr. 682, BA (brief van de magistraat van Kampen aan Petrus Bertius, 15 september 1606).
- 28 GAK, OA, IS, inv.nr. 100 (Brief van Georgius Goyckerus aan de magistraat van Kampen, z.p. en z.j.), fol. 190 en 191.
- 29 UBL, AC, inv.nr. 683 (Brief van de magistraat van Kampen aan Petrus Bertius, 26 september 1609). Voor de 'gedroechden Isselhaem' zie ook: L.J.M. Bosch, *Petrus Bertius 1565-1629* (Meppeel 1979) 77 en Duker, *Voetius*, 94.
- 30 GAK, OA, RGG, inv.nr. 1499.
- 31 Van Vliet meent ten onrechte dat hij bij zijn moeder is gaan wonen. Deze ontving echter in 1607/1608 kostgeld van de magistraat voor de inwoning van Georgius en niet in 1610/1611. Zie: Van Vliet, 'Lotgevallen', 19.
- 32 GAK, Archief NHG, register van lidmaten 1619-1654, inv.nr. 139. Georgius woonde evenals zijn moeder, zijn broer 'Wouter Joosten' en zijn zuster Elsken in het 'Buytendeel' van 'de Borgel'.
- 33 Everhardus Voskuyl (1584-1645) was van 1610 tot en met 1619 predikant te Kampen.
- 34 GAK, OA, RGG, inv.nr. 1500. In de verschillende predikantenlijsten staat ten onrechte vermeld dat Georgius Goyckerus in 1612 predikant werd in Wilsum. Zie onder andere: F.A. van Lieburg, *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816* (deel 1: predikanten en deel 2: gemeenten) (Dordrecht 1996).
- 35 J. Reitsma en J.D. van Veen, *Acta der provinciale en particuliere synoden, gehouden in de noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572-1620 V* (Zeeland 1579-1620, Overijssel 1584-1620), (Groningen 1896) (RvV V), 275 (Provinciale synode van Overijssel, 21 juli 1607, art. 5); Jacobus Revius, *Licht op Deventer. De geschiedenis van Overijssel en met name de stad Deventer*. Boek 5 (1578-1619), uit het Latijn vertaald en toegelicht door A.W.A.M. Budé, G.T. Hartong en C.L. Heesakkers (Hilversum 1995) (*Licht op Deventer*), 112-113.
- 36 RvV V, 282 (Provinciale synode van Overijssel, 26 juni 1610, art. 8)
- 37 RvV V, 290 (Provinciale synode van Overijssel, 14-15 september 1612, art. 6). Vanuit de classis Kampen waren Daniël Souterius, predikant te Kampen, Henricus Johannes Soest, predikant te Genemuiden, Georgius Goyckerus, predikant te Wilsum en Willem Jacobsz., ouderling te Kampen, aanwezig. De drie genoemde predikanten zouden later bekend staan als contraremonstrantsgezinde predikanten.
- 38 RvV V, 290 (Provinciale synode van Overijssel, 14-15 september 1612, art. 7); Revius, *Licht op Deventer*, 120. Dat dit besluit van de synode van Overijssel nagevolgd werd, blijkt op de synodale vergadering van 1615, RvV V, 294 (Provinciale synode van Overijssel, 13 juni 1615, art. 6).

- 39 GAK, OA, IS, inv.nr. 100 (Brief van Georgius Goyckerus aan de magistraat van Kampen, z.p. en z.j.), fol. 190 en 191: 'temidden van het tumult hebben wij hier in het College rustig geleefd, ver verwijderd en afgeloten van alle onrust, en zo leven wij hier tot nog toe, onder de heer regent, want deze wordt enkel geleid door of verstand of door wijsheid, opdat wij temidden van het tumult zo min mogelijk worden gestoord, zodat wij binnen de grenzen van ons College zekere geleerde voordrachten van onze regent kunnen beluisteren, en zonder enige belemmering de veelvuldige oefeningen, dan weer in het disputeren, dan weer in het preken, kunnen bijwonen.'
- 40 GAK, OA, IS, inv.nr. 107 (Besluit van Schepenen en Raad inzake de kerkelijke geschillen, 17 februari 1615). Over de gebeurtenissen in Kampen in deze tijd is eerder geschreven, onder andere door J. Veenhof in 'Het Remonstrantisme te Kampen tot de Regeringsverandering in 1620', in: *Kamper Almanak 1957/1958*, 255-272 (Veenhof, 'Remonstrantisme'). Voor een (gedateerd) overzicht van de literatuur, zie noot 1 bij dit artikel.
- 41 GAK, OA, IS, inv.nr. 107 (Besluit van Schepenen en Raad inzake de kerkelijke geschillen, 17 februari 1615). Op dit moment studeerde zijn broer Daniël op kosten van de stad in Heidelberg en zijn broer Meinardus in Franeker. Ook zijn moeder ontving als predikantsweduwe alimentatie van de stad Kampen.
- 42 Hierbij moet ook de contraremonstrantsgezinde predikant Daniël Pipardus genoemd worden. Daniël Pipardus (ca. 1583-1651) was van 1609 tot en met 1651 verbonden aan de Waalse gemeente te Kampen. In augustus 1618 mocht hij enkele diensten voor de contraremonstrantse gemeente van Kampen verzorgen. In 1620 volgde hij Marcus Gualtherus op als rector van de Latijnse school.
- 43 Wilhelmus Baudartius (1565-1640) was van 1593 tot en met 1596 predikant te Kampen; in 1615 was hij predikant te Zutphen. Hij was getrouwd met Barbara Maertens, de dochter van de oud-burgemeester Marten Albertsz.
- 44 Volgens [Johannes Uytenbogaert], *De Kerckelicke historie, vervatende verscheyden gedenckwaerdige saecken, Inde Christenheyt voorgevallen, Van Het Jaer Vierhondert af, tot in het Jaer Sesthien hondert ende Negenthien. Voornamentlick in dese Geunieerde provincien.* (Kerckelicke historie) (z.p. 1646), ook nog: 'Ghy Meuytmaecker'.
- 45 Baudartius, *Memoryen ofte Cort Verhael Der Gedenck-weerdichste so kercklicke als werltlicke gheschiedenissen van Nederland, (...) van den Iaere 1603 tot in het Iaer 1624*, VII (*Memoryen*), 5-6; Moulin, *De remonstranten te Kampen; een geschiedkundige schets, uit gedrukte en ongedrukte bescheiden (De remonstranten te Kampen)* (Kampen 1853) 12-13; volgens Johannes Uytenbogaert vroegen slechts drie remonstranten na de dienst aan Souterius 'of Christus voor alle menschen gestorven is' of niet. Volgens hem ging het dus niet om 15 of 16 personen, maar om drie. Ook verscheen Voskuyl niet met 150 mensen voor het raadhuis, maar slechts met twee personen. Als bewijs dat Voskuyl de magistraat niet

- gedreigd heeft, citeert Uytenbogaert een verklaring van de Kamper magistraat van 20 januari 1619. Zie: Uytenbogaert, *Kerckelicke historie*, 79.
- 46 Uit de acta van de synode blijkt dat Everhardus Voskuyl op de synode aanwezig was (en op 15 juni 1615 ook op het raadhuis in Kampen). RvV V, p. 293 (Provinciale synode van Overijssel, 13 juni 1615, art. 1). De naam van de andere predikant moet wel Daniël Souterius zijn, maar deze wordt niet genoemd in de synodale acta.
- 47 RvV V, 294 (provinciale synode van Overijssel, 13 juni 1615, art. 12).
- 48 Zie ook: J. van Gelderen, 'Kerkelijke geschiedenis: Zeventiende en achttiende eeuw', in: H.J.J. Lenferink e.a. (red.), *Geschiedenis van Kampen, deel 1 'maer het is hier te Campen'* (Kampen 1993) 151. Everhardus Voskuyl zou volgens Baudartius bij het vertrek van Souterius de volgende woorden gesproken hebben: 'Ick wensche, dat ick hem saeghe op den waeghen sitten om te vertrecken, ick woude de raederen wel smeeren, dat hy haest mocht voort-comen', Baudartius, *Memoryen* VII, 6.
- 49 GAK, OA, RSR, inv.nr. 24, fol. 55 (15 juli 1615).
- 50 GAK, OA, RSR, inv.nr. 24, fol. 63 (19 december 1615).
- 51 GAK, OA, inv.nr. 243 (publicaties), fol. 279-279v (16 juli 1615): 'der burger ende inwoender eenen huesschen mondt voeren sall op Schepenen ende Raedt, ende die geswoeren gemeente (...) alsoock op saken die religion betreffende, 'tsij dat sulx bij monde, offte bij geschrijfte geschiet, ende sich niet te verdrysten enige seditieuse vergaderingen te maken, ende bij te woenen heymelick noch oepenbaer, noch oock enige woorden te spreken, daer muyterije, oproer, tweedracht van koemen mochte, bij de pene van sonder genaede an 't hoogste anderen ten exempel gestrafft te worden.'
- 52 GAK, OA, RSR, inv.nr. 24, fol. 60 (24 november 1615); Moulin, *De remonstranten te Kampen*, 13. Wilhelmus Stephani (1570/75-1636) was van 1615 tot en met 1616, en van 1619 tot en met 1636 predikant te Kampen.
- 53 GAK, OA, inv.nr. 243 (publicaties), fol. 284 (18 februari 1616).
- 54 In verband met de commotie rondom Petrus Bertius en de andere docenten aan het Statencollege schreef Georgius Goyckerus aan de Kamper magistraat dat hij zich daar altijd aan heeft onttrokken en zich daar op geen enkele manier mee heeft ingelaten ('ego vero me semper istis turbis substraxi, et me illis nullo modo immiscui'). GAK, OA, IS, inv.nr. 100 (Brief van Georgius Goyckerus aan de magistraat van Kampen, z.p. en z.j.), fol. 192 en 193. Zie ook Bosch, *Bertius*, 73-85.
- 55 Van Gelderen en Ravensbergen, *Classicale Acta*, 131, 141 en 142 (Classis Kampen, 13-15 september 1619; 30-31 augustus 1620).
- 56 GAK, OA, RGG, inv.nr. 1500. In het album studiosorum van de universiteit van Franeker schreef hij zich in 1611 in als 'Daniel Goyckerus, Campensis, theol., alumnus urbis Camporum' (nr. 1283). *Album studiosorum Academiae Franekerensis 1585-1811, 1816-1844* (Franeker 1968) 49. Onder de hoogleraar Sibrandus Lubbertus verdedigde Daniël

- Goyckerus in Franeker enkele stellingen over de vrije wil. Deze zijn ook gepubliceerd: *Disquisitio theologica de libero arbitrio, Cujus veritatem, aspirante divina gratia, Sub Auspicio Reverendi, Celeberrimi, Invictissimique viri, D. Sibrandi Lubberti, SS. Theologiae Doctoris eximii, ejusdem que facultatis, in inclyta & celebri Frisiorum Academia, Professoris ordinarii, Publicè defendendum suscipit Daniel Goyckerus Camp. Transys* (Franeker 1613). Dit geschrift bevindt zich in het Gemeentearchief te Kampen.
- 57 De brief van Daniël Goyckerus dateert van november 1613 en wordt genoemd in *Corte Aenwysinghe Van den Dwael-ende-Laster-geest Marci Gualteri Uyt sijne eyghene Schriften. Met Corte Teghen-stellinghe der waere ende heylsaeme leere uyt Godes h. Woort. Ghestelt Uyt last van de Ed. Heeren Burghemeesteren, schepenen ende Raet der Stat Campen. Door D. Danielem Pipardum Dienaer des Goddelicken woorts, ende Rector der selfder Stat. Tot Onderrichtinghe van alle goede ende Godvreesende Christenen, op dat sy haer voor den selfden ende gelijcke geesten des te beter mogen wachten.* (Kampen 1622) 32.
- 58 Γυμνασια Θεολογικον *de praedestinatione. Cuius veritatem, Auspice Deo Opt. Max. Sub septemplace Clypeo Clarissimi & Nobilissimi viri, D. Iohan. Makowsky, Poloni SS. Theologiae Doct. ejusdemque facultatis, ut & Philosophiae Thereticae Professoris ordinarii. Publicè discutiendam proponet Lambertus Ernesti Hiddingh, Mastebroekio Transisulanus* (Franeker 1617).
- 59 Johannes Maccovius (1588-1644) was van 1615 tot en met 1644 hoogleraar in de theologie te Franeker.
- 60 Aldus de Groninger hoogleraar geschiedenis en Grieks Ubbo Emmius. Geciteerd in: C. van der Woude, *Sibrandus Lubbertus. Leven en werken, in het bijzonder naar zijn correspondentie* (Kampen 1963) 345 en 349.
- 61 In Kampen is in hetzelfde jaar nog een Nederlandse vertaling van deze stellingen verschenen: *Theologische oeffening, Vande praedestinatie. Welckers waerheydt Door 't beleyt des Goedichsten Machtichsten Gods: ende Onder den sevenvoudigen Schilt Des seer vermaerden ende seer Eedelen-mans, H. Iohan Makowsky uyt Polen, der H. Tgeologie Doctours, ende vande selve faculteyt, als oock vande Theorische Philosophie ordinariis Professours; Int openbaer voorstelt om te ondersoeken Lambertus Ernesti Hiddingh, uyt Mastebroeck in Overijssel. Tot Franeker in Latijn Ghedruckt. Ghedruckt tot Campen, By Piter Hendricksen, van Wieringen in de Broederstraet, in de Druckerije. 1617.*
- 62 Streng, J.C., 'Stemme in staat'. *De bestuurlijke elite in de stadsrepubliek Zwolle 1579-1795* (Hilversum 1997) 330. Deze resolutie werd op 5 december 1615 uitgevaardigd.
- 63 J.C. van Slee, 'De gereformeerde gemeente van Deventer in de eerste veertig jaren na hare wederoprichting in 1591', *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis, Nieuwe serie, 19de deel* ('s-Gravenhage 1926) Bijlage I, 153.
- 64 *Resolutie van Ridderschap ende Steden, representeerende de Staten der lantschap van Overijssel. Tot onderhoudinghe van goede ruste ende christelijcke eenicheyt in de kercken ende ghemeenten dessel-ven landes. 11 maart 1616.*

- 65 Zie: G. Brandt, *Historie der Reformatie, en andre kerkelyke geschiedenissen in en omtrent de Nederlanden, II, Van het jaer 1600 tot het laetste van 't jaer 1618* (Amsterdam 1674) 441-442; Baudartius, *Memoryn VIII*, 1-9.
- 66 Baudartius, *Memoryn VIII*, 1. De drie Overijsselse gecommiteerden ter Staten-Generaal waren de rooms-katholieke jonker Hendrik Hagen van de Ridderschap van Overijssel, Arent Gerritsz., burgemeester van Zwolle, en Reinier Gansneb genaamd Tengenel, burgemeester van Kampen. Deze laatste heeft 'het besluit der Staeten van Overyssel tot vrede der kerke, met grooten yver helpen uitwerken en handthaven.' Zie G. Brandt, *Historie der Reformatie, en andre kerkelyke geschiedenissen, in en ontrent de Nederlanden. IV*, (Rotterdam 1704) 500.
- 67 Op 17 december 1616 liet de magistraat van Deventer aan de gezworen gemeente van Deventer weten dat Kampen en Zwolle op deze landdag zelfs voor een scherpere resolutie gepleit hadden. SAD, Republiek (691), resoluties van schepenen en raad en gezworen gemeente, inv.nr. 6a (17 december 1616).
- 68 SAD, Republiek (691), inv.nr. 362 (brief van de magistraat van Deventer aan de afgevaardigden van Deventer naar de landdag te Kampen, 5 maart 1616).
- 69 Baudartius, *Memoryn VII*, 6.
- 70 Johannes Schotlerus († 1641) was van 1616 tot en met 1619 predikant te Kampen. Assuerus Matthisius (1583-1651) was van 1617 tot en met 1619 predikant te Kampen.
- 71 *Oorspronkelijke aantekeningen betreffende de oude, ware gereformeerde gemeente te Kampen, in de jaren 1618 en 1619 (Oorspronkelijke aantekeningen)* (Kampen 1841) 3.
- 72 Het idee van een Kamper kruiskerk was al tussen 26 juli en 3 augustus 1616 op een vergadering van contraremonstranten in Amsterdam geopperd. Zie: *Oorspronkelijke aantekeningen*, 3; J. Borsius, 'Onuitgegeven akten der vergadering van eenige gereformeerde predikanten, uit de onderscheidene gewesten der Vereenigde Nederlanden, in 1616 te Amsterdam zamengekomen', *Nederlandsch archief voor kerkelijke geschiedenis*, III, 1843, 221: 'ende van voornemen syn een forme van kercke aen te rechten, om dies te bequamer bij een te blijven ende in den dienst orde te stellen (...) tot de verckiesinghe der Ouderlingen en Diakenen met derselver bedieninghe orden te stellen.'
- 73 GAK, Archief NHG, acta kerkenraad Kampen, inv.nr. 9, fol. 4. Zie ook: *Oorspronkelijke aantekeningen*, 5. RvV V, 335 (Gedeputeerden van de provinciale synode van Overijssel, 3 maart 1619, art. 27): 'Ende is deselve kercke vervolgens bedient bij Vict. Petri, Jacob. Revium, Jo. Volcerum, Jo. Vosculium, doorgaens geassisteert van D. Georgio Goijkero.'
- 74 Hendrik Bentinck tot Werkeren was van 1611 tot en met 1639 drost van Salland.
- 75 Nicolaas Schmelzing (1561-1629) was van 1610 tot 1629 luitenant-generaal van de garnizoenen in Overijssel.
- 76 GAK, OA, RSR, inv.nr. 24, fol. 102-103 (22 augustus 1618). De St. Annakerk was vanouds de kapel van het St. Anna- of Cellezustersklooster.

- 77 GAK, OA, IS, inv.nr. 108 (Brief van Nicolaas Schmelzing aan de magistraat van Kampen, 25 augustus 1618).
- 78 GAK, OA, IS, inv.nr. 108 (Brief van prins Maurits aan de magistraat van Kampen, 1 september 1618): 'Wij bestaen dat de dolerende gemeente van de waere gereformeerde religie der stadt Campen tot noch toe niet en hebben cunnen verwerven de exercitie van haeren dienst aldaer te mogen doen, niettegenstaende alle debvoiren daeromme gedaen.'
- 79 GAK, OA, RSR, inv.nr. 24, fol. 103 (2 september 1618).
- 80 *Oorspronkelijke aantekeningen*, 7. Ook tijdgenoten wezen op zijn 'heerschtig ende onvreetsaem' karakter, zie: Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek Deventer (SAD). Republiek (691), inv.nr. 361 (redenen waarom de predikanten zich tegen Acronius' beroep moesten verzetten, ongedateerd [tussen 9 maart 1616 en 27 maart 1616]). Mijn artikel 'Het beroep op Johannes Acronius. Kerkelijke en politieke verhoudingen in Deventer 1614-1617', zal in 2006 verschijnen in een bundel van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis. Johannes Acronius (1565-1627) woonde van 1614 tot en met 1617 te Deventer, van 1617 tot en met 1619 was hij hoogleraar in de theologie te Franeker; in de jaren 1618-1619 was hij bij lening als predikant aan de gemeente te Kampen verbonden.
- 81 Voor de zogenaamde Kamper tuchtzaak op de nationale synode van Dordrecht, zie: H.H. Kuyper, *De Postacta of nahandelingen van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619 gehouden* (Amsterdam [1899]) 214-222; Moulin, *De remonstranten te Kampen*, 15-26.
- 82 Unico van den Rutenberg tot Zuthem († 1622) was van 1611 tot 1622 drost van IJsselmuiden.
- 83 Baudartius, *Memoryen* VIII, 2 en 3.
- 84 GAK, Archief NHG, acta kerkenraad Kampen, inv.nr. 9, fol. 5v. Zie ook: *Oorspronkelijke aantekeningen*, 13 en 14.
- 85 Van Gelderen en Ravensbergen, *Classicale Acta*, 119 (Titelblad). Zie ook: J. Plomp, 'Het titelblad en één folio van het classicale boek van de rechtzinnige kerken in de classis Kampen 1618' ('Titelblad'), in: P.J. Ente e.a. (red.), *Bijdragen uit het land van IJssel en Vecht*, 1e Bundel IJsselacademie (Zwolle 1977) 96-111.
- 86 Baudartius, *Memoryen* VIII, 2.
- 87 Hiëronymus Vogellius (ca. 1579-1654) was van 1614 tot en met 1630 predikant te Hasselt; in 1618 was hij bij lening predikant te Kampen.
- 88 Op de synode van Overijssel werden vertegenwoordigers van de remonstrantse en van de contraremonstrantse classis toegelaten. Van de remonstrantse classis Kampen waren dit Thomas Goswinus en Marcus Gualtherus; Hieronymus Vogellius en Georgius Goyckerus waren de vertegenwoordigers van de contraremonstrantse classis Kampen. RvV V, 300 (provinciale synode van Overijssel, 29 september - 3 oktober 1618, art. 5).
- 89 Baudartius, *Memoryen* VII, 6. Geciteerd in: Veenhof, 'Remonstrantisme', 263.
- 90 Maurits, graaf van Nassau, prins van Oranje (1567-1625) was van 1591 tot en met 1625

stadhouder van Overijssel.

- 91 GAK, OA, RSR, inv.nr. 24, fol. 103v-104 (22 september 1618); GAK, OA, IS, inv.nr. 108 (Brief van de magistraat van Kampen aan Nicolaas Schmelzing, 23 september 1618).
- 92 GAK, Rechterlijk Archief Kampen (RA), stukken betreffende civiele procedures, inv.nr. 108 (1574-1647). De namen van de personen die in dit stuk genoemd worden zijn deze: de raadsleden Geurt Pietersz, Arent Albert Vrise; de gemeensmannen Gerrit Vene, Jan Lousz, Jan Geertsz Steenberg, Jacob Hendrix, Willem Jansen; de burgerofficieren Lubbert van Hardenberch, Tonis Roloffsz, Engbert Wesselsz; Wolter Wessinck; de predikanten Wilhelmus Stephani, Jorrien Joesten [sic]; en verder: Andries Petersz Schaeffbankck en Jelle Verhagen.
- 93 RvV V, 310 (provinciale synode van Overijssel, 29 september - 3 oktober 1618, art. 50).
- 94 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18, (4 november 1622, art. 10).
- 95 Voor de zonen van predikanten, zie: F.A. van Lieburg, *Profeten en hun vaderland. De geografische herkomst van de gereformeerde predikanten in Nederland van 1572 tot 1816* (z.p. z.j. [1996]) 101-102.
- 96 UBL, AC, inv.nr. 682, BA (Brief van de magistraat van Kampen aan Petrus Bertius, 15 september 1606).
- 97 Voor deze zogenaamde 'non residentes', zie: Ravensbergen, 'Gereformeerde dominee', 28-35.
- 98 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (15 augustus 1622, art. 7).
- 99 Johannes Roothusius († 1629) was van 1619 tot 1624 predikant te IJsselmuiden. Lambertus Hiddingius († 1640), de al eerder genoemde student uit Franeker, was van 1619 tot 1624 predikant te Ens, en van 1624 tot 1640 predikant te Wilsum.
- 100 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (december 1623, art. 2). Het betreft hier een buitengewone vergadering.
- 101 GAK, RA, Liber Causarum, inv.nr. 3, fol. 49v en 50: 'Alsoo hij tot ene schundelicken ende ergerlicken val geraeckt is, duichdien hij tot een seekere frouwe, omb mit haer ontucht tho bedrijven, ingegaen is, ende hem ontcledende, naekt aldaer in 't bedde gelecht, waerop hij van deselviges man betrappt zijnde, ende naer eenige ontfangene slaechen, ende gewondet zijnde, naeckent nae huis geloepen.'
- 102 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (22 december 1623, art. 1).
- 103 GAK, Archief NHG, acta kerkenraad Kampen, inv.nr. 9, fol. 64 (23 december 1623).
- 104 GAK, RA, Liber Causarum, inv.nr. 3, fol. 49v en 50.
- 105 Over het omgaan met attestaties in de Gereformeerde Kerk, in het bijzonder in de classis Delft en Delfland, zie: A.Ph.F. Wouters en P.H.A.M. Abels, *Nieuw en ongezien. Kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572-1621. Boek 1. De nieuwe kerk* (Delft 1994) 88-89.
- 106 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (4 mei 1624, art. 7).
- 107 Helaas is de kopie van deze attestatie die bij het classisboek bewaard werd, verloren

- gegaan. GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (21 juli 1624, art. 14).
- 108 *Album studiosorum Academiae Groninganae*, (Groningen 1915): 'Georgius Goycherus, Campensis, Theol.'
- 109 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (10 december 1624, art. 7).
- 110 GAK, Archief CK, acta classis Kampen, inv.nr. 18 (6 januari 1625, art. 7).
- 111 W. Duinkerken, *Sinds de reductie in Stad en Lande van Groningen. Biografisch-genealogisch lexicon van de predikanten, die sinds 1594 de Gereformeerde en (sinds 1816) de Hervormde gemeente tussen Eems en Lauwers hebben gediend* (Bedum 1991/1992) 149 en 386. Goyckerus trouwde op 12 augustus 1627.
- 112 *Die Matrikel der Universität Heidelberg (Matrikel Heidelberg)*, Zweiter Theil von 1554-1662 (Heidelberg 1886) 269: 'Daniel Goykerus, Campensis'. Zie ook: J. de Wal, *Nederlanders, studenten te Heidelberg* (Leiden 1886) 188.
- 113 GAK, OA, RSR, inv.nr. 23, fol. 203v: 6 januari 1610.
- 114 *Matrikel Heidelberg*, 273: 'Meinardus Gevikerus, Campensis'.
- 115 Als alumnus van de stad Kampen was hij verplicht om zijn diensten eerst aan de stad Kampen aan te bieden. Blijkbaar was er geen vacature in de classis Kampen, want de magistraat van Kampen besloot op 3 april 1617 dat hij ook elders een plaats mocht zoeken. Daniël Goyckerus heeft toen eerst geprobeerd om in Gelderland predikant te worden. Op 17 juni 1617 kwam het verzoek van de theologiestudent Daniël Goyckerus om een standplaats op de classis Zutphen aan de orde. Een jaar later, op 27 mei 1618, werd het hem door de classis Zutphen toegestaan om voor te gaan op het huis Dorth, het huis van Diederik, heer van Dorth, maar hij moest nog wel geëxamineerd worden. J. Nanninga Uitterdijk, *Registers van Charters en Bescheiden in het Oude Archief van Kampen VI* (1611-1620), (Kampen 1887) 16; Stadsarchief Zutphen, Archief der classis te Zutphen, Acta classis Zutphen, inv.nr. 1 (17 juni 1617, art. 17; 27 mei 1618, art 9).
- 116 RvV V, 334 en 339 (Gedeputeerden van de provinciale synode van Overijssel, 11 februari - 1 april 1619).
- 117 Mededeling van Jaap van Gelderen; vindplaats (tot nu toe) onbekend.
- 118 Gemeentehuis Brederwiede. Archief van de kerkenraad van de Nederduits hervormde gemeente te Vollenhove, acta van de kerkenraad, inv.nr. 1, fol. 14v.
- 119 GAK, *Oordeel des Synodi Nationalis de Gereformeerde Kercken van de Vereenichde Nederlanden, ghehouden binnen Dordrecht (...) 1618 en 1619 (...) over de bekende Vijf Hooft-stucken der Leere (...)*, gedrukt, met ondertekening door predikanten en schoolmeesters, gedrukt (gedeeltelijk), 1619-ca. 1795.